

Askanas, Kazimierz

Towarzystwa Naukowe Płockie w trzydziestopięcioleciu Polski Ludowej

---

Notatki Płockie 24/3-100, 25-51

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Towarzystwo Naukowe Płockie w trzydziestopięcioleciu Polski Ludowej

Towarzystwo Naukowe Płockie (TNP), mówiąc słowami statutu „samorządne i dobrowolne zrzeszenie społeczno-naukowe ludzi posiadających odpowiednie kwalifikacje i wolę pracy naukowej dla dobra ogólnego”¹⁾ jest spośród 28 istniejących obecnie w kraju naukowych towarzystw regionalnych ogólnych²⁾ nie tylko najstarsze, lecz należy przy tym do najliczniejszych³⁾ i, jak to wielokrotnie podkreślano, do najbardziej prężnych w swej działalności. Bardzo poważnemu poparciu władz centralnych, jakim obecnie cieszą się towarzystwa naukowe, a TNP w szczególności, odpowiadają wysokie wymagania stawiane tym towarzystwom⁴⁾, które „powinny brać czynny udział w rozwijaniu życia naukowego, upowszechnianiu nauki, rozrządzaniu opieki nad młodymi talentami, w poradnictwie naukowym i opracowywaniu ekspertyz”⁵⁾.

Ta wysoka ranga i poważne obowiązki ciążyące na Towarzystwie Naukowym Płockim, tym większe, że obciążone prestiżem ponad półtorawiekowej tradycji, zobowiązują w trzydziestopięciolecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do odpowiedzi na pytanie co zdziałало Towa-

ryzstwo Naukowe Płockie w tym tak ważnym dla kraju, województwa i Towarzystwa okresie.

I okres odbudowy Towarzystwa (1945—1955)

Patos wyrazu „odbudowa” blaknie w miarę upływu czasu odbiegającego od entuzjastycznej euforii pierwszego okresu po wyzwoleniu kraju.

Wystarczy jednak wrócić myślą do atmosfery lat czterdziestych, gdy w poręty pociskami ziemię wsiąkała jeszcze krew i łzy, żeby odczuć patos entuzjazmu tamtych dni, w których ogromna większość społeczeństwa stanęła do odbudowy wykazując, że Polak potrafi nie tylko umierać dla Ojczyzny, lecz i z największym wysiłkiem dla Niej pracować.

Odbudowa to wznoszenie z gruzów miast i wsi, domów i fabryk, szkół i szpitali, lecz również i tych wielkich wartości kultury narodowej, którą faszystowski okupant niszczył z równą zaciętością, z jaką eksterminował siłę biologiczną Narodu.

Gmach kultury narodowej należało jednak nie tylko odbudowywać, lecz także zapewnić mu tak gruntowną przebudowę, by mógł służyć tym wszystkim, którzy zechcą zeń korzystać już dziś i tym, którzy z niektórych dóbr kultury będą mogli korzystać dopiero w przyszłości. Odbudowa i przebudowa dokonywana w okresie pierwszych lat powojennych musiała oczywiście zapewnić zniszczonemu przez wroga społeczeństwu priorytet warunków bytowych przed odbudowaniem potencjału kulturalnego, choć wysiłki także i w tym kierunku były podejmowane od pierwszych dni wyzwolenia kraju.

Szczególną troską w dziele odbudowy została otoczona nauka zarówno ze względu na jej pozycję w dziedzinie gospodarki i kultury narodowej jak też wobec jej znaczenia dla budowy nowego naukowego światopoglądu. Aktywna część społeczeństwa, która od razu po usunięciu okupanta włączyła się w nurt pracy dla kraju, doceniając znaczenie merytorycznej i społecznej funkcji nauki, w istotny sposób dopomagała na tym odcinku w dziele odbudowy i przebudowy Państwa.

Towarzystwo Naukowe Płockie przystąpiło do reaktywowania swej działalności bezpośrednio po wyzwoleniu Płocka, w styczniu 1945 roku, w niezwykle ciężkich warunkach⁶⁾. Trudności wiązały się nie tylko z ogólną sytuacją, w jakiej znalazł się zniszczony wojną, odbudowujący i przebudowujący się kraj.

Siedziba Towarzystwa Naukowego Płockiego przy pl. Narutowicza 8 — zabytkowy budynek z XV wieku. Stan w 1978 r.

W wyniku planowo prowadzonej przez niemieckiego okupanta akcji eksterminacyjnej Towarzystwo straciło 44% stanu liczbowego swych członków, w tym prawie całą, niewielką zresztą grupę osób, mogących zajmować się pracą naukową. Liczba ludności miasta zmniejszyła się w przybliżeniu o 1/3; ogromna większość inteligencji została wymordowana lub wysiedlona. Brakowi ludzi towarzyszył brak środków finansowych, a hierarchia potrzeb społecznych i zrozumiała w początkowym okresie społeczno-politycznej przebudowy państwa daleko posunięta ostrożność w dopuszczaniu działalności regionalnej, nie kierowanej przez organa centralne i nie podlegającej ich wystarczającej kontroli, nie uzasadniały nadziei na rychłe uzyskanie poparcia władz.

Niewłócznie po wyzwoleniu Płocka, sędzia Bolesław Jędrzejewski, jeden z najstarszych członków Towarzystwa, działający z upoważnienia chorego Prezesa TNP dr Aleksandra Macieszy, uzyskał od władz polskich potwierdzone zaświadczeniem radzieckiego komendanta wojskowego K. T. Waliejewa, zezwolenie na zabezpieczenie mienia Towarzystwa.

Zabezpieczono pozbawione zamknięć i szyb budynki, księgozbiór, zbiory muzealne. Część tych zbiorów została usunięta przez okupanta do szopy na podwórzu w domu przy pl. Narutowicza 8, część rozrzucona i zdewastowana, część rozkradziona⁷⁾.

Dzięki pełnej wysiłku pracy Marii Kieffer i Jadwigi Kowalskiej już 12 lutego 1945 roku otwarto bibliotekę Towarzystwa, co wobec zniszczenia przez okupanta nie tylko księgozbiorów publicznych, ale także większości bibliotek prywatnych miało wielkie znaczenie dla miasta, w szczególności dla rozpoczynającej pracę w szkołach młodzieży, o czym świadczy dzienna frekwencja przewyższająca 100 osób⁸⁾.

Rozpoczynające swą działalność w pozbawionym wody i nieopalanym budynku, Towarzystwo uzyskało wprawdzie drobne subwencje, nie miało jednak stałego budżetu, warunkującego normalną pracę.

10 października 1945 roku zmarł dr Aleksander Maciesza, od 1907 roku — prezes i spiritus movens Towarzystwa. Prezesurę po nim objął dotychczasowy wiceprezes TNP — sędzia mgr Bolesław Jędrzejewski.

Otwarto Muzeum Towarzystwa, uzyskując z opłat wstępu skromne fundusze na prowadzenie placówki. Trzy lata starań i zabiegów, mających przywrócić Towarzystwo do życia przez restytuowanie jego dawnej, cennej działalności naukowej, nie dawały jednak wyników. Porządkowano i udostępniano zbiory biblioteczne i muzealne; w sprawozdaniu Towarzystwa za rok 1946 podniesiono jednak, że dziedzina pracy naukowej leży odłogiem zarówno wobec braku chętnych do pracy jak i niedostatku funduszy.

Wprawdzie w uznaniu za urzędową w TNP wystawę w r. 1947 płocki Komitet Dni Książki przyznał Towarzystwu niewielką subwencję,

a ponadto otrzymano kilka drobnych dotacji, sumy te nie stanowiły jednak wystarczającej podstawy do prowadzenia normalnej działalności Towarzystwa. Długotrwałe wysiłki Zarządu skierowane ku uaktywnieniu działalności Towarzystwa, doprowadziły do powołania w 1948 roku sekcji humanistycznej z pracownią zwróconą w kierunku pomocy młodzieży szkolnej i nauczycielom⁹⁾.

Sprawozdanie Zarządu Towarzystwa za rok 1948, mówiące o postępie w stosunku do roku 1947, nie wykazało nadal przejawów działalności naukowej. Mimo, że Towarzystwo liczyło w roku 1949 już 100 członków, nie udało się zorganizować nawet odczytów lub dorywczych prelekcji. Towarzystwo objęło jednak opiekę nad organizowanym przez dr Adama Chętnika Muzeum w Łomży, w którym zgromadzono część zbiorów z dawnej Stacji Naukowej TNP w Nowogrodzie.

Nagle aresztowanie w końcu 1949 roku prezesa Bolesława Jędrzejewskiego i członka Zarządu Stanisława Nyrkowskiego, skazanych za przestępstwa polityczne i zrehabilitowanych dopiero po dłuższym okresie czasu, spowodowało dalsze ograniczenie możliwości pracy Towarzystwa.

Przyczyniło się tu również przejście w „zarząd i użytkowanie państwa” z dniem 1 stycznia 1950 roku muzeum Towarzystwa, które dzięki płatnym biletom wstępu przynosiło drobne dochody, co przy braku stałego budżetu i operowaniu skromnymi subwencjami miało finansowe znaczenie.

7.II.1950 roku prezesem Towarzystwa został adwokat Roman Lutyński, dzięki zabiegom którego TNP uzyskało pomoc finansową od Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i Powszechnej¹⁰⁾ Spółdzielni Spożywców „Zgoda” w Płocku. Pozwoliło to na przyjęcie kilku bibliotekarzy, zatrudnionych pod kierownictwem wybitnego specjalisty w dziedzinie bibliografii, dyrektora biblioteki TNP Czesława Gutrego¹¹⁾, który podjął restytuowanie zniszczonych przez okupanta niemieckiego katalogów biblioteki¹²⁾.

Biblioteka Towarzystwa stanowiła nie tylko placówkę udostępniającą książki, lecz także poważny warsztat umożliwiający pracę naukową. Stąd utrzymanie zagrożonej rozparcelowaniem biblioteki¹³⁾ stanowiło dużą zasługę Zarządu Towarzystwa zarówno wobec wartości księgozbioru jak i jego użyteczności dla przyszłych prac badawczych. Pracy naukowej nadal nie udało się zorganizować.

Po powołaniu do życia Polskiej Akademii Nauk, Walne Zgromadzenie TNP w dniu 2 stycznia 1952 r. postanowiło włączyć do działalności PAN Towarzystwo Naukowe Płockie wraz z całym jego mieniem. Od tego czasu podstawą finansową działalności TNP były dotacje z PAN¹⁴⁾.

W latach 1953—1954 ogłoszono 8 odczytów, a Biblioteka zorganizowała 5 wystaw. Niedosyt w zakresie prelekcji naukowych, z orga-

nizowaniem których TNP miało trudności, wypełniały odczyty wygłaszane w Oddziale Płockim Polskiego Towarzystwa Historycznego, zorganizowanym w tym czasie i prowadzonym przez prezesa tego oddziału — adwokata Kazimierza Askanasa. Oddział urządzał ciekawe wykłady (czasem też z historii literatury). Odczyty cieszyły się takim powodzeniem, że po paru prelekcjach sala TNP nie mogła pomieścić słuchaczy, zmuszając oddział PTH do korzystania z sal Sądu, spółdzielni „Zgoda” i Liceum im. Władysława Jagiełły.

Zarząd Towarzystwa uchwalił w tym czasie zawiązanie sekcji przyrodniczej i ekonomicznej, które jednak nie przejawiały żadnej działalności.

Mimo ustabilizowania dzięki staraniom Prezesa TNP mec. Lutyńskiego, prawnej i finansowej pozycji Towarzystwa, w większości członków Zarządu gruntowało się przekonanie, że

Dom „Pod Opatrznością” przy pl. Narutowicza 2 nabyty, przez TNP w 1930 roku dzięki czynom społecznym członków i przyjaciół Towarzystwa, gruntownie przebudowany i zmodernizowany kosztem 7 mln zł w latach 1973—1976. Od 11 kwietnia 1976 r. jest siedzibą Biblioteki im. Zielińskich TNP (druki nowsze i czasopisma).

zorganizowanie działalności naukowej Towarzystwa nie jest możliwe.

Okres II (1955—1960)

W końcu 1954 roku w związku z krystalizującą się koncepcją zorganizowania uroczystości tysiąclecia państwa, wśród osób które weszły później w skład Komisji Badań — zrodziła się, jeszcze przed powstaniem ogólnopolskiego komitetu milenialnego, myśl zorganizowania i przeprowadzenia badań naukowych, dotyczących powstania i rozwoju Płocka.

Koncepcję tę przedstawili władzom miasta od strony politycznej Tadeusz Gierzyński i od strony naukowej Kazimierz Askanas. Po pozytywnej ocenie projektu przez Komitet Miejski PZPR, zawiązano na posiedzeniu Zarządu TNP dn. 13.IV.1955 r. Komisję Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, na przewodniczącego której wybrano Kazimierza Askanasa, a na wiceprzewodniczącego Czesława Gutrego. Członkami zostali: Franciszek Dorobek, Tadeusz Gie-

rzyński, Krystyna Mierzejewska, Ludwik Śmięgielski i Mieczysław Sobociński, później też Kazimierz Jakubowski i Jan Wańkiewicz¹⁵⁾.

Komisja Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka postawiła sobie następujące zadania:

1. Opracować teoretycznie założenia pracy naukowej w warunkach Płocka jako miasta poza akademickiego i w oparciu o te przesłanki zakreslić ramowy plan pracy.
2. Zorganizować na terenie Płocka działalność naukową, mobilizując do pracy grono osób, które zajęłyby się proponowaną przez Komisję Badań tematyką.
3. Nawiązać kontakty z Polską Akademią Nauk i ośrodkami akademickimi i zapewnić ich współpracę.
4. Rozpocząć badania archeologiczne, które dałyby odpowiedź na pytanie dotyczące powstania grodu płockiego oraz wszcząć prace historyczne i kulturoznawcze, jako wstęp do szerszej działalności naukowej ośrodka płockiego.
5. Wydawać kwartalnik, zawierający prace naukowe i popularnonaukowe dotyczące regionu płockiego i informujące o wynikach pracy Komisji Badań.

Plany prac, przedstawione przez Komisję Badań na posiedzeniu Zarządu TNP, poszerzonym o kilku przedstawicieli miejscowego społeczeństwa, zostały określone jako „megalomania małego miasteczka” i spotkały się z ostrym sprzeciwem prezesa i części Zarządu.

Podnoszono, że skoro przez 10 lat nie można było uruchomić działalności naukowej ani wydać żadnej publikacji, to planowanie w tej sytuacji szerokiej działalności naukowej i projekt wydawania kwartalnika są oczywiście nie-realne, a pomysły skłonienia PAN do badań archeologicznych w Płocku i uniwersytetów do współpracy z Płocką Komisją są wręcz naiwne i mogą poderwać prestiż Towarzystwa zarówno w mieście jak i ośrodkach naukowych.

Długotrwałe doświadczenia, że działalności naukowej nie można w Płocku uruchomić, brak kadry naukowej i środków finansowych istotnie nie pozwalały na optymistyczne prognozy. Zastrzeżeń ówczesnego prezesa i części Zarządu, podyktowanych troską o powagę, o dobre imię Towarzystwa nie można z perspektywy minionych lat uznać za bezpodstawne. Komisja zdecydowała się jednak na samodzielne podjęcie ryzyka; wypracowano założenia pracy naukowej w Płocku i rozpoczęto systematyczną, intensywną działalność¹⁶⁾.

Wszczęto też prowadzenie pod kierunkiem Czesława Gutrego prac bibliograficznych dotyczących regionu, a w szczególności miasta oraz zbieranie materiałów ikonograficznych. Prace te, mające ułatwić start badaniom archeologicznym i historycznym, okazały się szczególnie cenne w dalszych stadiach prac Komisji.

Wypracowano kierunki badań i dwukrotnie w różnej formie publikowano założenia pracy

naukowej na prowincji, nawiązujące do szczególnych warunków plockich¹⁷⁾.

Założenia te opierały się na ocenie różnicy między warunkami badań naukowych w ośrodkach akademickich i w miastach prowincjonalnych ze szczególnym uwzględnieniem specyficznych warunków Płocka.

Praca naukowa w ośrodkach akademickich ma charakter zawodowy, a kadry naukowców oraz młodzieży rozpoczynającej start naukowy zapewniają pracy naukowej pierwszoplanową działalność, zmierzającą ku osiągnięciom zawodowym i ekonomicznym.

Praca naukowa w Płocku, mieście nie mającym uczelni, a co za tym idzie pracowników nauki, musiała zostać oparta na nieprofesjonalnej działalności naukowej, prowadzonej na marginesie zajęć zawodowych. Działalność taka w mniejszych miastach ograniczona jest brakiem czasu, przeznaczonego nie tylko na pracę zawodową, lecz i społeczną, która bardziej zwykle absorbuje aktywne grupy inteligencji na prowincji niż w dużych miastach. W tych warunkach praca naukowa wymaga znacznego wysiłku i ofiarnego poświęcenia wolnego czasu, przeznaczonego na odpoczynek i rozrywki, temu pracochłonnemu, finansowo nie opłacalnemu i na ogół niedocenianemu zajęciu.

Płock miał niewątpliwie poważne tradycje naukowe ogniskujące się w Towarzystwie Naukowym, szczególnie żywe w okresie międzywojennym.

Zarówno jednak klimat pierwszego dziesięciolecia powojennego, w którym nie udało się uruchomić żadnej działalności naukowej, a atmosfera niewiary w możliwość pracy naukowej w Płocku, a przede wszystkim szczupłość grona ludzi mogących zająć się pracą tego rodzaju nasuwały poważne wątpliwości co do pozytywnych wyników działalności, mającej na celu stworzenie ruchu naukowego w mieście.

W organizacji pracy naukowej Komisja Badań zdana była wyłącznie na własne siły, bowiem próby wciągnięcia innych instytucji czy środowisk nie dały rezultatów.

Przeprowadzenie szeroko zaplanowanych prac badawczych w zakresie pracy naukowej byłoby nie do osiągnięcia bardzo skromnymi siłami niewielkiego miasta, dlatego w założeniach badań wysunięta została koncepcja dwukierunkowości ruchu naukowego: opartego na pracy własnej oraz na współpracy z ośrodkami naukowymi, które udałoby się zmobilizować w zakresach badań, przewyższających skromne możliwości lokalne.

Obok zatem prac, realizowanych w zasadzie w zakresie własnym (prace z dziedziny bibliografii, historii, socjologii i kryminologii), prowadzono działalność we współpracy z ośrodkami akademickimi. Formy tej współpracy były różne, w zależności od osobowych i finansowych możliwości Komisji.

Przykładem wspólnej działalności Komisji z placówką naukową była współpraca z Zakła-

dem Językoznawstwa Polskiego PAN. Partnerstwo polegało tu na organizowaniu badań oraz uzyskiwaniu materiałów gwaroźnawczych przez Komisję i opracowaniu ich przez Zakład¹⁸⁾.

W dziedzinie folkloru natomiast nie tylko zainicjowano, zorganizowano i finansowano badania, prowadzone w zasadzie przez Państwowy Instytut Sztuki, lecz opracowano i publikowano też badania własne¹⁹⁾.

Działalność, w której Komisja ograniczyła swą rolę do inicjowania i niesienia pomocy głównie technicznej i finansowej, znalazła swój wyraz w zakresie prac archeologicznych, antropologicznych i inwentaryzacji architektonicznej. Komisja przygotowała do tych badań materiały bibliograficzne, kartograficzne i ikonograficzne oraz udzielała szerokiej pomocy organizacyjnej i technicznej. W dziedzinie badań źródłoznawczych działalność Komisji sprowadzała się do inicjowania tych prac i pomocy finansowej.

Pierwszy okres pracy Komisji objął dwa podstawowe zakresy: organizowanie ruchu naukowego regionu, nawiązywanie współpracy z placówkami naukowymi PAN i uniwersytetów oraz zapoczątkowanie prac z zakresu bibliografii, kartografii, ikonografii, źródłoznawstwa, a ponadto przyczynkowych opracowań historycznych.

Wyszukiwanie osób mogących zająć się pracą naukową i sugerowanie ważnych dla środowiska tematów dało w ciągu roku efekt w postaci zgłoszenia 40 prac przeważnie o charakterze przyczynkarskim²⁰⁾.

Nie wszystkie też zgłoszone prace znalazły się w profilu aktualnych zapotrzebowań, niektóre nie stały na odpowiednim poziomie, przy czym nie wszystkie zadeklarowane prace zostały złożone. Część jednak została opublikowana w kolejnych numerach „Notatek Płockich”.

Realizacja pomysłu stworzenia własnego czasopisma naukowego ośrodka plockiego — pierwszego naukowego pisma w dziejach miasta, nastąpiła po kilku posiedzeniach Komisji, na których ustalono, że pismo będzie organem i biuletynem działalności Komisji. Zarząd TNP uznał bowiem za możliwe udzielić swej firmy dopiero wówczas, gdy okazało się, że „Notatki” są poważnym pismem.

„Notatki Płockie” noszące podtytuł „Biuletyn Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka” ukazały się po raz pierwszy 22 lipca 1956 roku.

Start „Notatek Płockich” nie był łatwy. Aktywizowanie szczupłego środowiska intelektualnego miasta szło dość opornie a trudności w uzyskiwaniu prac, które można by pomieścić w piśmie były tym większe, że czteroosobowa redakcja usilnie starała się a zachowanie naukowego lub popularnonaukowego charakteru publikowanych prac. Kolegium redakcyjne stanowili: Kazimierz Askanas, Franciszek Dorobek, Tadeusz Gierzyński i Czesław Gutry.

Artykuł wstępny pierwszego numeru pisma stwierdzał fakt zainicjowania przez Komisję Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka naukowego ruchu regionalnego w mieście i podkreślił, że Komisja zdołała zainteresować historią Płocka tak naukowców z ośrodków akademickich, jak i liczną grupę miejscowej inteligencji. W pierwszym z artykułów podniesiono i uzasadniono potrzebę wydawania w Płocku naukowego czasopisma regionalnego²¹).

Stworzenie i zinstytucjonalizowanie nurtu naukowego w mieście po okresie kompletnej martwoty w tym zakresie w pierwszym dziesięcioleciu powojennym, spotkało się z żywymi oddźwiękami w społeczeństwie i prasie codziennej: mazowieckiej, warszawskiej, łódzkiej i szczecińskiej. Traktując osiągnięcia Komisji jako rewelację społeczną, głos na łamach prasy zabierali publicyści i naukowcy²²).

Wysunięta jako podstawa pracy Komisji dwukierunkowość badań — oparcia się na pracy własnej ośrodka i w zakresie przekraczającym jego możliwości — we współpracy z ośrodkami akademickimi, dała w efekcie nawiązanie kontaktów naukowych, współpracę z zakładami PAN oraz uniwersytetami w Warszawie, Łodzi, Lublinie, Krakowie i Toruniu.

Dzięki życzliwemu ustosunkowaniu się do zamierzeń Komisji Przewodniczącego Prezydium MRN Józefa Chlebickiego oraz zastępcy Przewodniczącego Zuzanny Grabowskiej, zajmującej się sprawami kultury, Komisja uzyskała dotację w wysokości 100.000 złotych. Borykając się z trudnościami finansowymi (dotacja MRN, stanowiąca podstawę gospodarczej działalności Komisji nie dawała możliwości pokrycia potrzeb Komisji nawet w 10%), Komisja opierała całą działalność w zasadzie na pracy społecznej oraz na pomocy finansowej ze strony dwóch członków Komisji.

Komisja rozpoczęła pracę od początku swego istnienia z całym dynamizmem i mając już, skromne jeszcze wprawdzie, lecz wyraźne wyniki działalności zorganizowała wspólnie z Instytutem Historii Kultury Materialnej PAN w dniach 30.XI—1.XII.1956 r. Konferencję Sprawozdawczo-Planującą Badań Regionu Płockiego.

W konferencji wzięło udział łącznie około 150 osób, w tym prawie sto osób reprezentujących ośrodki naukowe z wielu wybitnymi uczonymi, jak profesorowie: Witold Doroszewski, Aleksander Gieysztor, Jan Grubecki, Witold Hensel, Stanisław Herbst, Jadwiga Karwasińska, Stefan M. Kuczyński, Jan Lutyński (ówczesnie docent), Iřeneusz Michalski, Zdzisław Rajewski, Stanisława Sawicka, Adam Wolff, Stanisław Zajczkowski i inni oraz, co wskazywało na żywe zainteresowanie konferencją władz i społeczeństwa, I sekretarz KM PZPR Władysław Chmurzewski, Przewodniczący Prezydium MRN Józef Chlebicki bardzo pozytywnie oceniający pracę komisji i biskup płocki dr Tadeusz Zakrzewski, który zaofiarował

współpracę duchowieństwa a także licznie przybyli przedstawiciele inteligencji płockiej.

Prof. Witold Hensel, zagajając zjazd i podkreślając energię organizatorów i ich umiłowanie sprawy, podniósł, że znaczenie konferencji wybiega daleko poza zainteresowania lokalne.

Konferencja uznała za trafne reprezentowane przez Komisję założenia ruchu naukowego w miastach poza akademickich, pozytywnie też oceniono całokształt działalności Komisji, w szczególności także założenie i wydawanie „Notatek Płockich”²³).

Wypracowane przez Komisję założenia badań naukowych na tzw. prowincji uznane zostały również na Krajowej Radzie Regionalnych i Lokalnych Towarzystw Kulturalnych w wypowiedzi wiceministra kultury i sztuki Zygmunta Garsteckiego, za najwłaściwsze formy i metody ruchu naukowego na prowincji 22—23.XII.1950 r.²⁴).

Po czynnościach organizacyjnych Komisja rozpoczęła swą działalność już od 1954 roku pracami nad bibliografią Mazowsza Płockiego. Bibliografia była opracowywana z wielką sumiennością pod kierownictwem ówczesnego dyrektora Biblioteki TNP Czesława Gutrego, dysponującego rozległą wiedzą, utalentowanego bibliologa, we współpracy z Haliną Zienkiewicz, doświadczoną bibliotekarką TNP. Praca rokowała powstanie cennej, nawet w skali krajowej, fundamentu do wszelkich prac naukowych i publicystycznych.

Rozpoczęcie analogicznych prac bibliograficznych przez ośrodek przy Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Warszawie, dotyczących całego byłego województwa spowodowało przerwanie działalności bibliograficznej Komisji z wielką szkodą dla tej tak ważnej dziedziny, gdyż Wojewódzka Rada Narodowa nie była w stanie pracy tej kontynuować.

Zebrane jednak przez Komisję informacje bibliograficzne (516 pozycji), ikonograficzne i kartograficzne odegrały bardzo ważną rolę w przyszłych badaniach.

Poza wspomnianą Bibliografią Mazowsza Płockiego Czesława Gutrego — do najcenniejszych prac bibliograficznych należą wykonane przez pracowników Biblioteki im. Zielińskich TNP: Lucyny Gołębiewskiej i Józefy Felickiej „Bibliografia czasopism płockich”, Haliny Kostaneckiej „Bibliografia Estreicherów źródłem do historii Biblioteki im. Zielińskich TNP”, Marii Kieffer „Polonica XVII wieku nieznane Estreicherowi w Bibliotece im. Zielińskich TNP w Płocku”, Marii Markowskiej „Bibliografia Ech Płockich i Łomżyńskich”. Prace te poza ogólną wartością bibliograficzną okazały się szczególnie cenne dla badań regionalnych²⁵). Dzięki wykonaniu niektórych prac z zakresu bibliografii Komisja mogła udzielić wydatnej pomocy licznym badaczom regionalnym, w szczególności także autorom prac publikowanych w „Notatkach Płockich”.

1 lipca 1978. Działacze i pracownicy Towarzystwa Naukowego Płockiego: mgr Maria Kieffer-Kostanecka, dr inż. Jakub Chojnacki — prezes TNP, Henryka Chojnacka. Stoją od lewej: Jolanta Chmielewska, Tadeusz Makowski, Włodzimierz Kłosiński, Zofia Seweryniak, Krystyna Sejbolt, dr Andrzej Trybulec, Barbara Daniłow, Grzegorz Nowak, mgr Stanisław Kostanecki — dyrektor Biblioteki im. Zielińskich TNP, mgr Wanda Lemańska i **Teresa Bejman.**

Wobec tego, że pierwszoplanowym zadaniem Komisji było przygotowanie materiałów naukowych do organizowanego Millenium Państwa, w którym tysiąclecie Płocka powinno zdaniem Komisji odegrać niepoślednią rolę, ze szczególną energią przystąpiono do badań historycznych prowadzonych w zasadzie siłami własnymi ośrodka. Uzyskano też i opublikowano w „Notatkach Płockich” wiele prac spoza Płocka, w tym naukowców tej miary, co profesori: Aleksander Gieysztor, Stanisław Herbst, Stefan Kuczyński, Jerzy Danielewicz, Michał Szulkin, Ireneusz Michalski, Włodzimierz Szafrański, Hieronim Feicht i inni²⁶). Tylko w ciągu pierwszych sześciu lat istnienia Komisji opublikowano nadesłane z ośrodków akademickich 24 prace o tematyce historycznej. W przededniu Millenium szczególnie cenne były prace Jerzego Gąsowskiego, Kazimierza Gielinka i Ryszarda Cieśli, dotyczące początków Płocka. Duże znaczenie miały też uzyskane przez Komisję prace historyczne od Tadeusza Żebrowskiego (Płock), Czesława Deptuły (Lublin) i Ryszarda Zielińskiego (Kraków)²⁷). Tematyka prac, wykazująca znaczną dyspersję wobec różnych zainteresowań autorów, dotyczyła powstawania i rozwoju miasta także w aspekcie historii gospodarczej, kultury i oświaty, ruchów wolnościowych i aktualnej problematyki miasta.

Brak współczesnego kodeksu dyplomatycznego Mazowsza, przy zarysowujących się moż-

liwościach ujawniania nieznanych dotychczas materiałów źródłowych do historii Mazowsza Płockiego, uzasadniał niezbędność równoległego prowadzenia z badaniami historycznymi — badań źródłowych. Nawiązany w r. 1956 kontakt z prof. Stefanem M. Kuczyńskim (Uniwersytet Łódzki) spowodował, że Zakład Źródłoznawstwa Polskiego UŁ, zasilony funduszami Komisji, włączył się do jej pracy źródłoznawczej, uzyskując poważne wyniki. Zgromadzone materiały źródłowe już opublikowane, przeprowadzono kwerendy w archiwach Łodzi, Poznania, Krakowa i innych miast polskich i w skromnym zakresie także w archiwach czeskich w poszukiwaniu dokumentów dotychczas nie publikowanych.

Poszukiwania w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie dały w wyniku skopiowanie 256 stron łacińskich tekstów dokumentów pergaminowych, skolacjonowanie 154 tekstów, i sporządzenia szeregu regestów. Dokumenty odnalezione w czasie badań prowadzonych w archiwach Torunia i Gdańska pozwoliły na sporządzenie regestów do dziejów Mazowsza w latach 1247—1530.

Ponadto w archiwum Kaliningradu (Króleweca), dzięki pracom sfinansowanym częściowo przez Komisję, stwierdzono istnienie ważnych dla historii Mazowsza 549 listów i dokumentów, na ogół nie publikowanych.

Wysunięty przez prof. Stefana M. Kuczyńskiego projekt zorganizowania ogólnopolskie-

go komitetu celem wydawania Polskiego Kodeksu Dyplomatycznego, którego Kodeks Mazowiecki byłby częścią i w pewnej mierze pracą inicjującą, spowodował przerwanie daleko już posuniętych prac źródłoznawczych prowadzonych przez Komisję²⁸).

Do grupy zasadniczych problemów Komisji należało zagadnienie badań archeologicznych. Popularne powiedzenie, że łopata archeologa niszczy teren badań, zrozumiałe jest w świetle niezbędności dokładnej dokumentacji, wymagającej dużej wiedzy w zakresie stratygrafii archeologicznej, bez uwzględnienia której wykopaliska tracą niejednokrotnie całkowicie swą wartość naukową.

Te i inne powody wymagają prowadzenia prac archeologicznych wyłącznie pod kierownictwem samodzielnych pracowników naukowych.

Komisja, wychodząc z założenia, że fundamentem dla prac mających dokumentować tysiącletnie istnienie Płocka mogą być wyłącznie badania archeologiczne, podjęła starania o rozpoczęcie prac wykopaliskowych w Płocku. Informacje uzyskane co do możliwości rozpoczęcia tych prac okazały się niepomyślne. Sytuacja polityczna wymagała w pierwszej kolejności prowadzenia badań na ziemiach zachodnich dla udokumentowania ich polskości, podważanej już w okresie międzywojennym przez naukę niemiecką. Komisja uważała jednak, że konieczne jest jednoczesne prowadzenie prac także w Płocku ze względu na ich ważkie znaczenie dla Millenium Państwa.

Komisja uzyskała uchwałę Miejskiej Rady Narodowej co do pilnej potrzeby badań archeologicznych w Płocku, po czym przygotowała bazę materialną, niezbędną do prowadzenia wykopalisk. Pobudowano za Tumem w pobliżu Wieży Szlacheckiej, gdzie przewidywano główny teren badań, barak na mieszkanie, pracownię i magazyny dla ekipy archeologów (w ówczesnym okresie uzyskanie przydziału jakiegokolwiek lokalu nie było możliwe), zdobyto też sumy na sfinansowanie pierwszej fazy badań.

Zaznajomienie się ze wszystkimi prawie pracami wykopaliskowymi na terenie kraju pozwoliło na celowe merytorycznie i ekonomicznie — w zakresie możliwości Komisji — przygotowanie organizacyjne do podjęcia prac wykopaliskowych.

Po uzyskaniu cennego poparcia pełnych życzliwości dla pracy Komisji profesorów Aleksandra Gięsztorza i Stanisława Herbsta, Komisja uzyskała przy ich pomocy wyrażenie przez Dyrektora Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN, prof. Witolda Hensla, zgody na rozpoczęcie w Płocku badań archeologicznych pod kierunkiem tegoż profesora.

Prof. Hensel, który stwierdził, że rozpoczęcie badań w 1955 roku należy przypisać energicznej akcji Komisji²⁹), powierzył kierownictwo prac wykopaliskowych początkowo mgr. Jerzemu Gąsowskiemu (1956—1957), a następ-

nie (obecnie profesorowi) Włodzimierzowi Szafrąnskiemu (od 1968 roku członkowi TNP).

Prace archeologiczne, do których Komisja dostarczyła (głównie w okresie wcześniejszym) ludzi, sprzętu (wiertła, spychacze, przyrządy miernicze) i materiałów budowlanych, a następnie pomocy bibliograficznej, kartograficznej³⁰) i ikonograficznej, przyniosły interesujące znaleziska już we wstępnym okresie badań prowadzonych przez Jerzego Gąsowskiego, a następnie w czasie długotrwałych wykopalisk prowadzonych przez Włodzimierza Szafrąńskiego. Odkrycia archeologiczne jakie przyniosły te prace należą do największych sukcesów archeologii polskiej.

Wykopaliska odkryły ślady budowli kamiennych z czasów Bolesława Chrobrego, Miecława (Masława) i Władysława Hermana oraz wczesnośredniowieczny gród z podgrodzium, stanowiący w X stuleciu załazek kształtującego się organizmu miejskiego³¹). Odkrycia te nadały wzgórz plockiemu rangę prawie wzgórza wawelskiego³²).

Na prośbę Komisji, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Płocku zobowiązało prezydium gromadzkich rad narodowych i nauczycieli do powiadamiania Komisji o znaleziskach archeologicznych w terenie, dzięki czemu zabezpieczono kilka wartościowych obiektów, m. in. XI-wieczne cmentarzysko i gródek średniowieczny oraz uzyskano kilka cennych relikwii. O ujawnianych obiektach powiadamiano Instytut HKM PAN, który przeprowadzał prace wykopaliskowe.

Projektowane badania architektoniczne początkowo najstarszych, a później innych budynków w Płocku starano się zsynchronizować z pracami archeologicznymi, dla których mogły stanowić cenne wskazówki w zakresie tak zasadniczego dla archeologów terenowego ukierunkowania badań. Prace te zostały przeprowadzone przy pomocy bibliograficznej, ikonograficznej i organizacyjnej Komisji Badań przez Zakład Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej w latach 1956 i 1957 pod kierownictwem inż. arch. Zdzisława Tomaszewskiego. Badania objęły dawne zespoły sakralne (kościół św. Wojciecha), zabudowania pobenedyktynskie, wieże kościoła kolegiackiego św. Michała, kościół i klasztor poddominikański oraz zamek wraz z zespołem zamkowych urządzeń obronnych³³).

Materiały zostały po wykorzystaniu przez ekipę archeologiczną zdeponowane w Archiwum Pomiarów Zakładu Architektury Politechniki Warszawskiej.

O ile opisana inwentaryzacja miała zasadniczą wartość dla badań archeologicznych i dla historii architektury, to badania inwentaryzacyjno-architektoniczne, przeprowadzane przy pomocy organizacyjnej Komisji przez Zakład Zabytkownictwa i Konserwatorstwa Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu w Toruniu, miały dużą wartość przede wszystkim dla badań nad historią sztuki Płocka. Inwentaryzacja

została uzupełniona celnymi zdjęciami, przedstawiającymi dużą wartość dokumentalną. Zdjęcia te zostały w paru wypadkach reprodukowane w książce „Sztuka Płocka”³⁴).

Niejako kontynuację badań nad najstarszymi sakralnymi i świeckimi budynkami oraz rozpoczętej inwentaryzacji architektonicznej Płocka miały stanowić badania urbanistyczno-architektoniczne. O przeprowadzenie tych badań Komisja zwróciła się do profesora Politechniki Warszawskiej Stanisława Filipkowskiego, który po zaznajomieniu się z istniejącymi w Płocku obiektami i materiałami, znajdującymi się w Wydziale Architektury Prezydium MRN w Płocku, sporządził plan pracy. Niestety nagły zgon profesora przerwał rozpoczęte badania. Wobec trudności kontynuowania tych badań Komisja przekazała cenne notatki prof. Filipkowskiego, co do walorów architektonicznych wznoszonych w Płocku budynków (w szczególności odnośnie tzw. Osiedla Kolegialna), do rąk architekta miejskiego mgr. inż. Stanisława Staszewskiego.

Szczególłą wagę przywiązywała Komisja do zrealizowania zaplanowanych zadań antropologicznych, stanowiących podstawę dla poznania struktur ludnościowych zarówno współczesnych jak i w aspekcie historycznym. Zgodę na przeprowadzenie tych badań wyraził na prośbę Komisji znakomity antropolog prof. dr Ireneusz Michalski, kierownik Zakładu Antropologii Uniwersytetu Łódzkiego, który jednak zastrzegł się, że trudności organizacyjne, wymagające sprowadzenia do badań (ze względu na koszty) przynajmniej kilkudziesięciu osób dziennie, są tak znaczne, że dotychczas nie pozwolily na zrealizowanie takich badań nawet w skromnym zakresie.

Propaganda na terenie miast (Płock, Wysogród, Gostynin, Gąbin, Sierpc, Płońsk) i wsi czterech ówczesnych powiatów, prowadzona przez Komisję przy pomocy nauczycieli i duchowieństwa (nawet z ambony), a w zakresie transportu ekipy naukowców, pracowników pomocniczych i osób badanych przy pomocy wojska, które zapewniło około stu przejazdów samochodami ciężarowymi — ułatwiły zakończenie tej akcji pełnym sukcesem. Zbadano na terenie Płocka i Radziwia 1.240 osób, a na terenie powiatów: płockiego, gostynińskiego, płońskiego i sierpeckiego ca 5.300 osób³⁵).

Poza badaniami somatometrycznymi, mającymi znaczenie nie tylko naukowe lecz także praktyczne (np. dla znormalizowanej produkcji umundurowania wojska, milicji), przeprowadzono bardzo precyzyjne badania kalfometryczne uzupełnione zdjęciami fotograficznymi. Część tych zdjęć z uwagi na celność dobranych z dużego materiału przykładów została umieszczona w Małej Encyklopedii Pow-szechniej³⁶).

Prof. Ireneusz Michalski, jeden z najpoważniejszych antropologów polskich, oceniając ogromny nakład pracy organizacyjnej Komisji, umożliwiający przeprowadzenie badań, stwier-

dził, że wyniki badań płockich mogą stworzyć nowe horyzonty dla badań nad strukturą ludnościową Polski, a dokonywane na podstawie zebranego materiału analizy struktur ludnościowych stanowią *novum* jako pierwsze szczegółowe opracowanie antropologii większego regionu Polski, dokonane na materiale dorosłych obojga płci³⁷).

Nagły zgon profesora nie pozwolił na opracowanie zapowiadanego dzieła — monografii antropologicznej zbadanego regionu. Pracę tę w dużych fragmentach wykonali uczniowie profesora, doc. dr hab. Zdzisław Kapica i dr Mieczysław Beker³⁸).

W bardzo szerokim zakresie organizowane były badania gwaroznawcze³⁹), które udało się przeprowadzić wyjątkowo pomyślnie dzięki bardzo życzliwej dla inicjatywy Komisji podstawie zarówno prof. dr. Witolda Doroszewskiego jak i pracowników naukowych Zakładu Językoznawstwa Polskiego PAN, doc. dr hab. Barbary Falińskiej, dr Haliny Horodyskiej-Gadkowskiej, doc. dr Wandy Pomianowskiej, dr Aliny Kowalskiej i dr Aliny Strzyżewskiej.

W szczególnych warunkach dokonywującej się w kraju rewolucji kulturalnej, przy ogromnej mobilności i poziomej i pionowej, gwałtowne tempo zmian powodowało przyspieszone zanikanie gwar. Sytuacja ta wymagała najszybszego działania. Należało podjąć zbieranie materiałów do badań nie tylko niezwłocznie, lecz też przy zastosowaniu nowych, najbardziej wydajnych metod.

Dotychczasową, najcenniejszą formą badań były wyjazdy językoznawców w teren, gdzie osobiście zbierali materiały przeważnie drogą wywiadów. Metoda ta nie rokowała w istniejących warunkach żadnych możliwości uchwycenia zanikających gwar. Badania takie musiały by bowiem być prowadzone przez wiele dziesiątków lat, w czasie których gwary, jak należałoby przewidywać, uległy by całkowitemu zanikowi. W tym stanie rzeczy Komisja postanowiła przeprowadzić badania drogą kwestionariuszy, których wzory uzyskała od Zakładu Językoznawstwa Polskiego PAN. Wydrukowaniem i rozprowadzeniem kwestionariuszy zajęła się Komisja, a następnie wypełnione przekazała w ustalonym terminie do opracowania Zakładowi.

Mimo wzrastających trudności finansowych Komisja wydała drukiem 3.000 egzemplarzy pierwszego, liczącego 15 stron pytań kwestionariusza do słownictwa gwarowego, opracowanego w kierowanym przez prof. Doroszewskiego Zakładzie. Stopniowo objęto badaniami przy pomocy siedmiu różnych, bardzo obszernych kwestionariuszy, wszystkie miasta i wsie na terenie 36 ówczesnych powiatów, odpowiadających terenowi XVI-wiecznego Mazowsza⁴⁰).

Komisja wprowadziła nagrody pieniężne za szybkie i dokładne wypełnienie kwestionariuszy i korzystając ze współpracy specjalnie

przeszkolonych przeszło tysiąca nauczycieli i kilkudziesięciu księży, uzyskała sukcesywnie w ciągu 14 lat pracy 1.240.920 odpowiedzi. Badania przeprowadzone zostały na terenie powiatów: płockiego, gostynińskiego, sierpeckiego, płońskiego, mławskiego, ciechanowskiego, lipnowskiego, rypińskiego, żuromińskiego, przasnyskiego i sochaczewskiego. Następnie objęto badaniami także powiaty: kutnowski, brzeziński, rawsko-mazowiecki, grójecki, biało-brzeski, nowodworski, pułtuski, piaseczyński, garwoliński, wołomiński, mińsko-mazowiecki, siedlecki, węgrowski, pułtuski, makowski, ostrołęcki, ostrowsko-mazowiecki, zambrowski, łomżyński, kolniewski i grajewski.

Siatka, gwarantująca dokładność badań, była niezwykle gęsta. Zachodziła konieczność dotarcia do każdej szkoły, względnie innej instytucji, zachowując odległość badanych punktów od 2 do 5 km. Zarówno pod względem gęstości siatki jak i zakresu badań — prace te stanowiły *unicum* w skali krajowej.

Atlas gwaroznawczy Mazowsza (dotychczas ukazały się 4 tomy) jest niezwykle cenny zarówno ze względu na precyzyjne przedstawienie ekologii gwar znacznego obszaru kraju, jak i z uwagi na wykazane odrębności gwarowe, zarysowujące się w badanym terenie, a także w stosunku do rejonów sąsiednich. Zarysowanie granic podziału przyniosło ustalenia ważne nie tylko dla językoznawstwa, lecz także dla poznania dziejów i stosunków ludnościowych regionu. Znaczenie pracy Komisji Badań dla wydania Atlasu zostało podniesione we wstępie do pierwszego tomu tej publikacji.

Poza kilkoma pracami, publikowanymi w „Notatkach Płockich”, dającymi świadectwo zakresu prowadzonych badań gwaroznawczych, temat ten był omawiany na sesji poświęconej uczczeniu pamięci profesora Doroszewskiego⁴¹⁾.

Badania folklorystyczne zostały zaprojektowane już w pierwszej fazie działalności Komisji. Rozpoczęcie tych badań było szczególnie ważne nie tylko wobec szybkiego zanikania prawdziwego folkloru, który przeradza się w swoisty rodzaj procederu zarobkowego lub działalności rozrywkowej lecz także dlatego, że ustalenia dokonane w zakresie antropologii i gwaroznawstwa wymagały powiązań z wynikami badań folklorystycznych. Nawiązanie kontaktu z doskonałym znawcą przedmiotu doc. Marianem Sobieskim (Państwowy Instytut Sztuki) pozwoliło Komisji zapewnić osobisty udział w badaniach tego wybitnego specjalisty.

W ciągu trzech lat stałej współpracy organizacyjnej i technicznej oraz przy skromnej (i tylko w pierwszych latach badań) pomocy finansowej Komisji przebadano około 100 miejscowości regionu. Badaniami objęto teren powiatów: płockiego, sierpeckiego, gostynińskiego i płońskiego.

Przeprowadzone prace zgromadziły znaczny zasób cennych materiałów w postaci nagrań magnetofonowych, 1.675 melodii wokalnych

i 127 instrumentalnych. Ponadto dokonano licznych zapisów nutowych oraz nagrań obrzędów, bajek, gadek, przemówień weselnych, dialogów itp. Zapisy te oprócz melodii odszukiwanych przy pomocy specjalnych kwestionariuszy przyniosły dużo nowego materiału⁴²⁾.

Rzeczą istotną było wyodrębnienie typów melodycznych, stanowiących właściwy materiał muzyczny regionu, to jest z regionu tego pochodzący i odgraniczenie go od melodii napływających z innych terenów. Udało się też ustalić odrębności folklorystyczne regionu zwłaszcza odnoszące się do Ziemi Gostynińskiej⁴³⁾ oraz Radziwia, co wymownie koresponduje z odrębnościami ustalonymi badaniami antropologicznymi.

W toku prowadzonych badań ujawniono niezwykle charakterystyczne zjawisko określane jako folklor wtórny. Na terenie Ziemi Płockiej pojawiły się mianowicie wśród młodszych generacji pieśni wskazujące na wyraźne cechy melodyki kurpiowskiej, która nie przenikała na Mazowsze i nie była znana w starszych pokoleniach. Jak wykazały badania był to wpływ niezwykle popularnego w latach międzywojennych musicalu „Wesele na Kurpiach” autorstwa księdza Władysława Skierkowskiego⁴⁴⁾.

Docent Marian Sobieski, który stwierdził, że przeprowadzone badania w powiązaniu z badaniami językoznawczymi stworzyły poważne przesłanki do pełniejszego nowego spojrzenia na ludność i kulturę regionu⁴⁵⁾, przystąpił do opracowania zebranych materiałów; pracę tę przerwał Jęgo nagły zgon.

Sytuacja istniejąca w Państwowym Instytucie Sztuki PAN w Warszawie po zgonie doc. mgr. Mariana Sobieskiego nie rokowała szybkiego opracowania bezcennych materiałów muzycznego folkloru Mazowsza.

Starania dyrektora Wojewódzkiego Domu Kultury i Sekretarza generalnego TNP mgr. Franciszka Dorobka doprowadziły do opracowania zebranych przez Komisję Badań materiałów przez dr. Jarosława Lisakowskiego (z PIS PAN w Poznaniu). Opracowane zostały pieśni z Czermna, Sannik, Dragania koło Płocka, oddano do druku 104 pieśni z Radziwia, 54 pieśni z Góry koło Płocka i 66 ze Staropola koło Gostynina⁴⁶⁾.

Niezależnie od badań folklorystycznych zostały zapoczątkowane badania muzykologiczne, które rozpoczęto dzięki kontaktom nawiązanym z prof. dr Zofią Lissa, kierownikiem Zakładu Muzykologii UW. Praca młodych muzykologów, skierowanych na prośbę Komisji przez ten zakład, przyniosła w wyniku zorganizowanej przez Komisję szeroko zakrojonej akcji — cenną inwentaryzację zabytkowych muzykaliów regionów na terenie byłego powiatu płockiego, sierpeckiego, płońskiego i ze względu na bogactwo w byłym powiecie lipnowskim zabytkowych muzykaliów, także na terenie tego wykraczającego poza obręb regionu powiatu⁴⁷⁾.

Wielkim osiągnięciem dla Płocka było opracowanie przez księdza Kazimierza Starościńskiego — autora hejnału płockiego — pierwszej części historii muzyki płockiej doprowadzonej do XIX wieku, której rękopisu wobec nagłego zgonu autora nie udało się odnaleźć. Komisja uzyskała natomiast z innego źródła dość obszerne studium o znanym muzykologim, wieloletnim pedagogu i kompozytorze Faustynie Piasku, lecz ze względu na zbyt ostrą krytykę walorów muzykologicznych twórczości tego autora, wybitnie zasłużonego dla kultury muzycznej w Płocku, postanowiono pracy tej nie publikować.

Autorami późniejszych chronologicznie prac z zakresu historii muzyki w Płocku byli: Janina Kuczeńska, Wanda Chrostowska oraz Marcin Kamiński.

Prof. dr Zofia Lissa była związana z działaczami płockimi od czasu rozpoczęcia działalności Ludowego Instytutu Muzycznego w Płocku, dla którego przejawiała dużo życzliwości, wykazała też zainteresowania rozpoczętymi przez Komisję badaniami muzykologicznymi, którym okazała duże poparcie. Dzięki ułatwieniom poczynionym przez prof. Lisę, Komisja nawiązała kontakt ze znakomitym muzykologiem polskim, księdzem prof. dr Hieronimem Feichtem⁴⁸⁾, uzyskując jego przyjazd do Płocka. Komisja wyselekcjonowała materiały do badań ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP oraz przygotowała także materiały z zasobów Biblioteki Seminarium Duchownego.

W wyniku przeprowadzonych w drodze autopsji badań tych materiałów prof. Feicht opublikował w „Notatkach Płockich” bardzo cenny artykuł analizujący zebrany materiał.

Aczkolwiek jest rzeczą znaną w historii muzykologii polskiej, że już w wieku XI w ośrodkach benedyktyńskich, do których należał Płock, chorał zajmował w muzyce kościelnej poczesne miejsce i że z tego okresu pochodzą rękopisy liturgiczne z notacją chejronomiczną, dość wcześnie wprowadzone do Polski (m. in. Ewangeliarz płocki), to jednak po raz pierwszy krótkie wprowadzie lecz wnikliwe studium prof. Feichta wskazało na poważne miejsce, jakie w okresie średniowiecza zajmowała muzyka uprawiana w Płocku⁴⁹⁾.

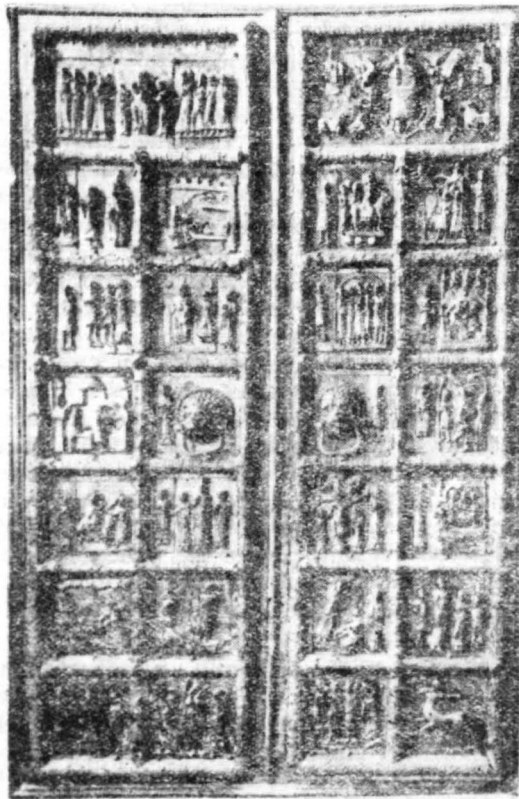
Osiągnięcia w zakresie kilku dyscyplin naukowych i znajdujące się w pełnym biegu dalsze prace, z których badania archeologiczne, gwaroznawcze, antropologiczne i folklorystyczne należały do bardziej poważnych w skali krajowej, wyniki pierwszej w kraju sesji naukowej zorganizowanej na prowincji wspólnie z PAN przy udziale licznych naukowców oraz własne pismo Komisji Badań — „Notatki Płockie” zaczęły zdobywać dla Płocka poważną pozycję naukową jak na miasto niewielkie i nie mające wyższej uczelni.

Z działalności odczytowej Komisji Badań należy poza odczytami we własnym zakresie przytoczyć jako przykład odczyty prof. W. Doroszewskiego „Styl jako zagadnienie treści” lub

prelekcje dr. J. Gąsowskiego „O archeologii i pracach wykopaliskowych na terenie Płocka” oraz „Najdawniejsza historia Płocka”, które zgromadziły ponad 300 słuchaczy.

Zorganizowanie w Płocku prężnego naukowego ruchu regionalnego wbrew pesymistycznym prognozom stało się faktem.

Wyniki zinstytucjonalizowanej regionalnej pracy naukowej nabierającej cech trwałości były wysoko oceniane w mieście i prasie oraz ośrodkach naukowych⁵⁰⁾. Poza 94 pracami opublikowanymi w „Notatkach Płockich”

Inicjatywa Zarządu TNP podjęta w 1970 roku w sprawie wykonania dla bazyliki katedralnej w Płocku kopii romańskich, brązowych „Drzwi Płockich” pobudziła zainteresowania naukowe w kraju i zagranicą tym niezwyklej wagi dla Płocka i kultury polskiej zabytkiem. „Drzwi Płockie” o wymiarach 240×360 cm wykonane w roku 1153 w Magdeburgu na zamówienie biskupa płockiego Aleksandra z Mallonne (1129-1156), wybitnego mecenasa sztuki dla budowanej wtedy (1130—1144) katedry, największej z ówczesnych katedr romańskich w Polsce. Oryginał bezcennego zabytku sztuki znajduje się od około 1440 roku w głównym (zachodnim) portalu katedry św. Sofii (Mądrości Bożej) w Nowogrodzie Wielkim.

i materiałami przygotowanymi do 13, 14 i 15 numeru tego pisma, Komisja wydała szereg broszur związanych z powstaniem i rozwojem Płocka⁵¹⁾. Uchylono się tylko od publikowania zamówionej pracy o geografii regionu płockiego wobec negatywnych recenzji tego opracowania.

Publikowanie prowadzonych badań należało do najpilniejszych zadań Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka zarówno celem

ich udokumentowania jak i podania ich do szerszej wiadomości naukowców i społeczeństwa. Silny bodziec stanowiła w tym kierunku tradycja międzywojennej działalności Towarzystwa, które wydawało roczniki i obok wydawnictw tak unikalnych jak „Puszcza Kurpiowska w pieśni” ks. Władysława Skierkowskiego, liczne inne cenne publikacje⁵²).

Do roku 1957 włącznie Komisja Badań wydała oprócz dwunastu numerów „Notatek Płockich” 7 publikacji. Komisja prowadziła swą pracę nie dysponując nawet tak niezbędnymi przedmiotami jak krzesła, które pożyczano z innych instytucji na każdy odczyt oraz maszynami do pisania używanymi przez dwóch członków Komisji.

Wybrany w roku 1957 Prezesem TNP mec. Tadeusz Gierzyński⁵³) wystąpił z inicjatywą inkorporowania przez TNP Komisji Badań powstałej przecież na gruncie Towarzystwa, a której praca traktowana była przez poprzedniego Prezesa TNP jako prowadzona poza działalnością Towarzystwa. Na wspólnym zebraniu Zarządu Towarzystwa i pełnej dynamiki Komisji legitymującej się już poważnymi osiągnięciami ustalono, że TNP przejmuje wszystkie agendy zarówno w zakresie prac naukowych i wydawniczych (około 20 artykułów do druku) jak i majątkowych Komisji. Komisja Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka stała się z tą chwilą na powrót Komisją Towarzystwa, instytucjonalizując prowadzone cykle badań jako sekcje Towarzystwa.

Numer 12 „Notatek Płockich” był ostatni jako noszący podtytuł „Biuletyn Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka”. Począwszy od numerów 13—14 „Notatki Płockie” wychodzą pod firmą Towarzystwa Naukowego Płockiego początkowo jako „Pismo Regionalne Mazowsza Płockiego”.

W końcu roku 1957 TNP wydało w związku z 50-leciem wznowienia swej działalności pierwszą (nie licząc prac Komisji) publikację — Rocznik pt. „Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1907-1957 — Szkice i materiały”⁵⁴) oraz kilka prac Stanisława Kostaneckiego⁵⁵).

Znajdująca się po wojnie w stanie zupełnego bezładzie biblioteka TNP im. Zielińskich, w której okupant niemiecki zdążył zniszczyć wszystkie katalogi, z roku na rok nabierała większych wartości organizacyjnych, stających się ważnym warsztatem pracy naukowej, wykraczającym swym znaczeniem i zasięgiem daleko poza region płocki.

Okres III od roku 1961

Rozpoczęta budowa wielkiego kombinatu petrochemicznego w Płocku zapowiadała powstanie poważnej i skomplikowanej problematyki naukowej towarzyszącej zwykle przyspieszonemu uprzemysławianiu. Kierunek prac Towarzystwa, ogniskujący się w latach pięćdziesiątych na badaniach regionu głównie pod względem historycznym i archeologicznym,

antropologicznym, folklorystycznym, językoznawczym i regionalistycznym, zaczął w latach sześćdziesiątych uwzględniać coraz szerzej problematykę socjologiczną, kryminologiczną, socjologiczną z wyeksponowaniem rozeznania miasta w płaszczyźnie statystycznej.

Niezależnie od przewidywanych ilościowych, a zwłaszcza jakościowych zmian, jakie intensywne industrializacja miała dla Towarzystwa, skutki ogromnego tempa budowy kombinatu narastały tak szybko, że przenosząc do historii każdy bieżący dzień, wymagały ustalenia stanu zdarzeń sprzed rozpoczęcia industrializacji rodząc obawę, że wkrótce będą one nie do uchwycenia. Doświadczenia objętych przyspieszonym uprzemysławianiem nawet dużych ośrodków, dysponujących poważnymi możliwościami naukowymi pouczyły, że zbyt późne podejmowanie badań w szczególności socjologicznych, kryminologicznych i statystycznych nie pozwalała na przedstawienie stanu sprzed rozpoczęcia przyspieszonego uprzemysławiania, uniemożliwiając ustalenie punktu odniesienia dla przedstawienia zachodzących zmian⁵⁶).

Komisja Badań przystąpiła niezwłocznie do badań w zakresie zmian społecznych związanych z uprzemysławianiem. Badania socjologiczne nad zmianami zachodzącymi w płockiej klasie robotniczej powierzono dr Irenie Nowakowej, jedynej wówczas zawodowej socjologowi w mieście⁵⁷, autorce licznych prac z zakresu socjologii kultury, w szczególności kultury robotniczej, późniejszej kierownicze Stacji Zakładu Rejonów Uprzemysławianych PAN w Płocku, a następnie Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN Stacja w Płocku (obie instytucje pozostawały w ścisłej współpracy z TNP, zwłaszcza w zakresie organizowania wspólnych sesji naukowych).

Badania objęły 2.445 robotników, tj. ca 50% stanu liczbowego 13 głównych zakładów pracy w Płocku, przy czym na poszczególne pytania kwestionariuszy otrzymano 237.165 odpowiedzi, co pozwoliło w zestawieniu z późniejszą ankietacją na unikalne przedstawienie zmian zachodzących w klasie robotniczej szybko uprzemysławianego miasta. Już wstępne badania wykazały tak wysoki poziom pracy, że zainteresowały one Komitet Badań Regionów Uprzemysławianych PAN, który przejął od Towarzystwa całą działalność prowadzoną w tym zakresie, doprowadzając do wydania książki Ireny Nowakowej — „Robotnicy w uprzemysławiającym się mieście”⁵⁸). Praca ta przyniosła autorce doktorat, wskazując na rolę Towarzystwa w ułatwianiu osiągnięcia stopnia doktorskiego, zanim jeszcze rozpoczęło swą działalność Seminarium Doktoranckie TNP.

Prawie równocześnie rozpoczęto też badania kryminologiczne, które uchwyciły stan przestępczości w mieście w 1959 roku, pozwalając na przedstawienie zmian zachodzących w przestępczości w dziesięcioletnim okresie intensywnego uprzemysławiania Płocka. Również w tym zakresie prace zostały przejęte

przez Komitet Badań Regionów Uprzemysławianych PAN, który w oparciu o wyniki badań wydał książkę ukazującą pełne oblicze zmian zachodzących w przestępczości pod wpływem uprzemysławiania⁵⁹⁾.

Ważną dla celów praktycznych domeną prac Towarzystwa były publikacje dr. inż. Jakuba Chojnackiego, który w kolejnych broszurach „Płock w liczbach”⁶⁰⁾ przedstawił bogate dane statystyczne dotyczące panoramy szybko rosnącego się miasta. O potrzebie i wartości tych materiałów świadczy bardzo częste ich cytowanie w różnego rodzaju pracach naukowych.

Ogromny wpływ, jaki na życie miasta wywierała budowa wielkiego kombinatu a następnie jego rozwój⁶¹⁾, prowadził do określonych konsekwencji w strukturze i działalności Towarzystwa.

Zaszła konieczność ogromnego rozszerzenia agend Towarzystwa wobec potężniejszego z roku na rok Płocka, przybierającego charakter dużego miasta. Jednocześnie niezbędne stało się przestawienie tradycyjnego kierunku humanistycznego prac Towarzystwa na działalność uwzględniającą również i tę problematykę, jakiej wymagała przebudowa Płocka na miasto przemysłowe. Ograniczonym możliwościom, jakimi dysponował wówczas w zakresie kadrowym Płock, przyszło w roku 1967 w sukurs ważne dla miasta zdarzenie założenia filii Politechniki Warszawskiej, co otworzyło przed Towarzystwem szersze możliwości pracy w zakresie działalności związanej z techniką.

Działalność naukowa Towarzystwa jest realizowana głównie choć nie wyłącznie przez komisje i sekcje, których liczba na początku omawianego okresu wynosiła 6 i wzrosła stopniowo do 14. Po zredukowaniu trzech sekcji nie wykazujących wystarczającej działalności, istnieją obecnie sekcje: 1. Historyczna, 2. Literatury i kultury języka, 3. Socjologiczna, 4. Prawa, 5. Sozologiczna, 6. Rolna, 7. Architektury i urbanistyki, 8. Zastosowań matematyki, 9. Systemowej organizacji zarządzania, 10. Metod numerycznych i systemów minikomputerowych, 11. Ikonograficzna⁶²⁾.

Prace sekcji mają charakter bardzo zróżnicowany od działalności o charakterze zdecydowanie naukowym (np. sekcja socjologiczna) do przejawiających tendencje głównie konsumpcyjne (odczyty), jak np. sekcja prawa, lub czasem praktyczne np. sekcja architektury i urbanistyki, oddająca Towarzystwu poważne usługi przy przebudowie gmachów Towarzystwa. Szczegółowe omawianie rozlicznych prac sekcji przerasta możliwość niniejszego opracowania, potrzebnym wydaje się jednak choćby przykładowe zarysowanie tej działalności niektórych z nich, które poza zwykłą działalnością naukową i urzędzaniem odczytów, sympozjów i sesji naukowych (o czym będzie mowa poniżej) wykazały się szczególną aktywnością. Działalność ta zgodnie z uchwałą Walnego Zgromadzenia z 28.03.1977 roku miała na celu prowadzenie prac naukowo-badaw-

czych i opracowywanie ekspertyz przede wszystkim dla przedsiębiorstw, urzędów i instytucji działających w Płocku i w województwie płockim.

Do przejawiających szeroką, a przy tym głęboką pod względem naukowym działalność, należy licząca 30 członków sekcja zastosowań matematyki⁶³⁾. Już w r. 1968 sekcja to opracowała na zlecenie Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych metodę obliczania podatku od wynagrodzeń na bazie teorii aproksymacji w zastosowaniu do funkcji podatku, co pozwoliło na sprowadzenie dużego nakładu pracy w tym zakresie do zupełnego minimum. Rozwijając i pogłębiając swą działalność naukową, sekcja wykonała szereg poważnych badań, między innymi prace w ramach problemów węzłowych w Instytucie Podstaw Informatyki PAN i na Politechnice Warszawskiej. Prace prowadzone zarówno na za-

15 stycznia 1971. Wizyta Edwarda Gierka w Towarzystwie Naukowym Płockim. Pierwszemu Sekretarzowi towarzyszy prezes TNP dr inż. Jakub Chojnacki.

mówienia lokalne (np. Studium Ucieplwienia Płockiej Stoczni Rzecznej, Studium Gospodarki Ciepłej dla budowy bazy hodowli roślin w Płocku, Studium Ucieplwienia Płocka), jak i na zamówienia z innych części kraju np. opracowanie analizy czynnikowej, umożliwiającej wykrycie typów funkcjonowania pamięciowego (na zlecenie Uniwersytetu Jagiellońskiego — Instytut Psychologii), opracowanie optymalizacji przewozów autocysternowych na terenie województwa bydgoskiego, analiza optymalizacji budowy Zakładów Włókien Chemicznych w Pile, badania możliwości wyko-

rzystywania konstrukcji budowlanych jako uziołów elektroenergetycznych i odprowadzających ładunki elektrostatyczne, zlecone przez Przedsiębiorstwo Projektowania i Realizacji Inwestycji Przemysłu Chemicznego w Warszawie, opracowanie wariantu analizy czasu i środków w układzie ograniczeń dyrektywnych zdarzeń końcowych czynności (zlecenie Przedsiębiorstwa Projektowania i Realizacji Inwestycji Przemysłu Chemicznego w Warszawie) i szereg innych tematów.

Sekcja zajmująca się systematycznie lingwistyką algebraiczną zorganizowała też implementację Języka MIZAR QC 600, przy czym zrealizowano dwa moduły tego języka MIZAR MS i MIZAR FC, którego autorem jest wybitny specjalista z tego zakresu, przewodniczący sekcji dr Andrzej Trybulec. Opracowanie to wzbudziło zainteresowanie w kraju (zamówiono studia dotyczące tego języka) oraz w NRD.

Za szczególnie cenne należy uznać stałe doskonalenie zawodowe członków sekcji, która prowadzi coroczną Jesienną Szkołę Lingwistyki Algebraicznej, oraz również corocznie organizowane sesje technologii nauki z udziałem licznych gości z innych ośrodków a także z zagranicy. Sekcja wciągnęła też do pracy 12 studentów Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku. Cztery kolejne lata tego studium zakończone zostały wydaniem przez TNP czterech tomów książki „Technologia nauki”⁶⁴), tom piąty jest w przygotowaniu. Sekcja współpracuje też w zakresie problematyki teoretycznej z Sekcją Systemowej Organizacji Zarządzania.

Sekcja Systemowej Organizacji Zarządzania wyróżnia się dynamiką działania w szerokim zakresie i precyzją organizacyjną⁶⁵). Sekcja ogniskuje swą działalność na wykonywaniu zamawianych poważnych prac naukowo-badawczych, sporządzaniu ekspertyz i organizowaniu sesji, posiedzeń naukowych i seminariów dla członków Sekcji. Jako przykłady tematów badawczych już wykonanych, jak i znajdujących się w stadium badania, można przytoczyć: zlecone przez Biuro Projektowania Obiektów Informatyki w Warszawie — opracowanie metody modelu i założeń projektu systemu informatycznego oraz metodyki jego użytkowania; ustalenie metody opracowania modelu organizacyjnego oraz projektu informatycznego stosującego wraz z wytycznymi jego stosowania (dla Spółdzielczych Zakładów Mleczarskich w Warszawie); opracowanie metody realizacji oraz modelu rozwiązania oprogramowania użytkowego dla problemu gospodarki materiałowej przemysłowego przedsiębiorstwa wielozakładowego (zlecenie Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Przemysłu Teleelektronicznego w Warszawie); optymalizowany model oprogramowania użytkowego systemu informatycznego do zarządzania zaopatrzenia budownictwa (zlecenie „Metalbud” Warszawa); sformułowanie algorytmów zautomatyzowanej obsługi informacyjnej wybra-

nych funkcji zarządzania obrotem częściami zamiennymi w magazynach handlowych i stacjach obsługi samochodów (dla PP „Polmozyb” Warszawa).

Sekcja przystąpiła też do prac nad systematyzacją i hierarchizacją obszaru tematycznego organizacji zarządzania przez przygotowanie w pierwszej fazie słownika terminologicznego z tego zakresu, następnie zaś małej encyklopedii.

Na szczególną uwagę zasługuje zlecenie przeprowadzenia cyklu seminariów z zakresu analizy testowania i programowania (Pracownia Informatyki i Doradztwa „Etob System” Warszawa).

Działalność sekcji liczącej 43 członków i prawie 70 hospitantów, organizującej do 50 posiedzeń naukowych rocznie, z których niektóre miały charakter kilkudniowych sesji doskonale zorganizowanych i cieszących się dużą frekwencją (zwykle kilkadziesiąt osób spoza Sekcji), stanowi przykład wzorowej pracy.

Działanie sekcji w kierunku podnoszenia poziomu nowoczesności i skuteczności organizacji zarządzania obiektami i organizacjami gospodarczymi i administracyjnymi, rozwijanie badań i popularyzacja wiedzy o organach zarządzania, wskazują na ważną społecznie rolę sekcji w procesach rozwoju gospodarki narodowej i humanizacji pracy.

Przykłady działalności obu sekcji, nie wyczerpujące zresztą wyników ich prac, podano w zakresie nieco obszerniejszym wobec podnoszonych wątpliwości czy tradycyjnie humanistyczne Towarzystwo Naukowe przy bardzo szczupłej kadrze matematyków i techników, jaką zapewnia filia płocka Politechniki, będzie mogło podjąć się szerszej działalności w zakresie nowego, odmiennego od dotychczasowego profilu działalności.

Egzemplifikacyjna metoda przedstawiania pracy Towarzystwa, pozwalająca uniknąć formy sprawozdawczej, wymaga omówienia jeszcze choćby pokrótce działalności sekcji zoologicznej, jako stojącej na pograniczu problematyki nauk przyrodniczych i humanistyki oraz jednej choćby typowej dyscypliny humanistycznej — socjologii.

Przytoczenie jako przykładu sekcji zoologicznej uzasadnione jest zwłaszcza swoistym charakterem jej pracy, wymagającej bardzo kompromisowej i wyważonej działalności, znajdującej się na krawędzi zagadnień naukowych, społecznych, gospodarczych i politycznych. Działalność zoologiczna musi bowiem iść, jak to sformułował Jan Szczepeński, w takim kierunku, „żeby przy nie dającej się uniknąć konieczności niszczenia biosfery przetwarzanie środowiska zrationalizować tak, by z jednej strony minimalizować zużycie zasobów i optymalizować efekty przetwarzania (...) a z drugiej strony, by zachować (te) resztki naturalnej przyrody...”.

Sekcja zoologiczna⁶⁶) licząca 45 członków przedstawiała na licznych zebraniach referaty

20 października 1973. Uczestnicy sesji popularnonaukowej poświęconej Komisji Edukacji Narodowej i jej Szkole w Płocku (1773—1973) w Liceum im. Marszałka Stanisława Matachowskiego. Siedzą od lewej: Kazimierz Janiak — I sekretarz KMiP PZPR, Stefan Gołbiowski z Bieżunia — członek honorowy TNP, Teresa Kalaszczyńska — profesor języka polskiego w Matachowie, Jerzy Kuberski — Minister Oświaty i Wychowania, Henryk Szafrąński — członek Rady Państwa, Bolesław Rek — Zastępca Przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie.

dotyczące zarówno stanu zanieczyszczenia środowiska i metod jego ochrony jak i tematów o charakterze prognostycznym, szczególnie cennych dla planów walki o ochronę przyrody. Trudna działalność sekcji prowadzona jest w sposób bardzo wyważony nie powodując niepożądanych reakcji, a przynosząc coraz lepsze rozeznanie w zagadnieniach zanieczyszczenia środowiska i jego ochrony⁶⁷).

Z opublikowanych prac należy wymienić: dr. Witolda Lenarta — Gostyniński park krajobrazowy⁶⁸) mgr. Tadeusza Kowalczyka — Przekształcenie struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa płockiego do 1990 roku i w okresie kierunkowym⁶⁹), dr. hab. Tadeusza Garleja i dr. Ewy Lis — Test fenolowy w moczu jako wskaźnik narażenia na węglowodory aromatyczne⁶⁸). Sekcja przeprowadziła też na zlecenie Urzędu Wojewódzkiego w Płocku prace dokumentalne dotyczące Gostynińskiego Parku Krajobrazowego.

Na zlecenie Biura Projektów Ochrony Atmosfery „Proat” w Szczecinie sekcja wykonała program obliczania rozprzestrzeniania się zanieczyszczeń w atmosferze przy zastosowaniu nowej metody obliczeń. Opracowano też w tym zakresie algorytmy oraz program w języku FORTRAN IV.

Sekcja brała udział we wszystkich sesjach związanych z zagadnieniem ochrony środowiska w płockich instancjach wojewódzkich i NOT oraz MZRiP .

„Sekcja socjologiczna⁶⁹), prowadząca początkowo cenne seminaria, które ułatwiły otwarcie przewodów doktoranckich paru członkom tej sekcji, stanowiła prototyp seminarium doktoranckiego, które w parę lat potem otwarto jako jedną z ważnych agend Towarzystwa.

Seminarium socjologiczne, prowadzone przy udziale sił własnych oraz sprowadzanych z Warszawy i Łodzi specjalistów, cieszące się uznaniem także zaproszonych gości spoza Płocka oraz publikacjami z zakresu socjologii w „Notatkach Płockich”⁷⁰) wpłynęło poważnie na rozwój myśli socjologicznej w Płocku.

Poza wzmiankowaną już pracą „Robotnicy w uprzemysławiającym się mieście” i badaniami przez doc. dr Annę Preiss⁷¹) załogi płockiego kombinatu ze szczególnym uwzględnieniem problematyki płynności kadr, akcenty socjologiczne zawierały też prace członków Towarzystwa, publikowane poza wydawnictwami TNP, jak na przykład: praca kryminologiczna o przestępczości w uprzemysławianym mieście⁷²), kilka prac dr Ireny Nowakowej⁷³) i dr Ewy Kaltenberg-Kwiatkowskiej⁷⁴). Inne publikacje (z zakresu socjologii adwokatury), opracowane poza sekcją zostały odznaczone dyplomem Ośrodka Badań Adwokatury i nagrodą Naczelnej Rady Adwokackiej⁷⁵). Publikacje także innych członków sekcji np. dr hab. Janusza Mariańskiego, mgr. Mariana Nowaka, mgr. Józefa Pasternaka⁷⁶) wskazują na zakres wniesionej przez tą sekcję pracy. Obecnie

znajdują się w druku dwie pozycje pod redakcją dr Ireny Nowakowej: obszerna praca „Społeczeństwo miejskie w okresie uprzemysławiania. Studia z badań płockich”⁷⁷⁾ oraz książka „Na drogach awansu społecznego młodzieży w rejonach uprzemysławianych”. Dorobek sekcji należy już jednak do przeszłości; w latach ostatnich sekcja nie przejawia bowiem żywszej działalności. /

Zupełnie inny charakter działalności od przedstawionych sekcji ma sekcja Architektury i Urbanistyki, która nie prowadząc badań naukowych, oddaje Towarzystwu społeczną cenną pracę architektów, ostatnio związaną z generalnymi przebudowami klasycystycznego gmachu biblioteki TNP, gotyckiej i klasycystycznej części gmachu — siedziby Towarzystwa oraz w przygotowaniach dotyczących budowy Domu Pracy Twórczej TNP w Cierszewie nad Skrwą. Sekcja brała też udział w pracach przygotowawczych dotyczących rewitalizacji Płockiego Starego Miasta, a ponadto na zlecenie Prezydenta m. Płocka przeprowadziła dzięki udziałowi prof. dr. inż. Władysława Kuczyńskiego (członka Zarządu TNP) trudną ekspozycję architektoniczno-mykologiczną starych budynków przy ulicy Grodzkiej (ekspertyzy tej ze względu na związane z nią trudności nie chciały się podjąć instytucje specjalistyczne).

W powiązaniu z Komisją Badań Naukowych pozostaje prowadzone przez prof. dr. hab. Antoniego Rajkiewicza (Warszawa) seminarium doktoranckie, działające pod patronatem rektora UW prof. dr. hab. Zygmunta Rybickiego i prof. dr. hab. Klemensa Szaniawskiego, dziekana Wydziału Nauk Społecznych. W roku 1978 odbyło się 10 posiedzeń. Seminarium liczyło w 1970 roku — 67 osób, obecnie liczba zmniejszyła się o połowę, doktoraty otrzymały dotychczas trzy osoby, trzech następnych doktorantów złożyło prace⁷⁸⁾.

Wybitnej indywidualności i nieprzeciętnie szerokiemu zakresowi wiedzy prof. Rajkiewicza należy przypisać, że mimo znacznej dyspersji tematycznej prac doktoranckich, to bardzo specyficzne w swym charakterze seminarium działa w sposób najzupełniej prawidłowy, ułatwiając start naukowy licznym doktorantom z Płocka i województwa.

Poza przedstawioną tu egzemplifikacyjnie pracą jedenastu sekcji wchodzących w skład Komisji Badań Naukowych działają w TNP komisje, które z racji swego charakteru nie przejawiają szczególnej dynamiki, reprezentując działalność raczej statyczną. Do komisji tych należy Komisja Biblioteczna i Wystawowa, której pracą sprowadza się do nadzoru nad działalnością Biblioteki, stanowiącej ważny warsztat pracy naukowej dla członków Towarzystwa oraz licznie odwiedzających pracowników biblioteczną badaczy z miasta i różnych ośrodków kraju, a także z zagranicy. Komisja jest też odpowiedzialna za wystawy urządzone przez pracowników Biblioteki. Początkowo wy-

stawy te były urządzone z okazji rocznic, zjazdów lub innych uzasadniających ekspozycje przyczyn. Powiększające się zbiory Biblioteki i wyposażenie czytelni, powodując konieczność coraz większego personelu, będą wymagały też znacznej aktywizacji pracy Komisji.

Biblioteka prowadzi cenne prace bibliograficzne jak na przykład: bibliografię prasy płockiej, katalog inkunabułów Biblioteki, bibliografię Mazowsza Płockiego, bibliografię „Notatek Płockich” i inne. Od kilku lat Biblioteka organizuje kolejne wystawy bez żadnych przerw między poszczególnymi ekspozycjami. Coraz większe natężenie pracy Towarzystwa stwarza konieczność reorganizacji działalności Biblioteki, znacznego powiększenia zbiorów i zwiększenia tempa pracy.

Działanie Komisji Popularyzacji Nauki i Powiązań z Młodzieżą ma raczej charakter akcyjny, jako przykład tej działalności można przytoczyć wielką międzyszkolną olimpiadę wiedzy o Płocku, konkurs na temat Kopernik i kosmos, przygotowywany obecnie konkurs wiedzy o województwie, jak również częste udostępnianie starszej młodzieży niektórych popularnych prelekcji. Dwu szczególnie wybitnym maturzystom, z których jeden zajmował się problematyką historyczną, a drugi socjologiczną, opublikowano ich prace w „Notatkach Płockich”, przy czym wybór z uwagi na już świetnie zapowiadającą się karierę naukową obu młodych badaczy okazał się bardzo trafny.

Przejawem wysiłków związania z miastem i Towarzystwem młodzieży płockiej jest stale realizowane podjętej 27.XII.1973 r. w obecności prezesa PAN prof. Włodzimierza Trzebiatowskiego uchwały Zarządu TNP w przedmiocie stypendiów (40.000,— zł na rok akademicki) im. prof. Ludwika Krzywickiego, inż. Witolda Zglenickiego, prof. dr. Marcina Kacprzaka i prof. dr. Stanisława Herbata dla wybitnych studentów województwa⁷⁹⁾.

Podobnie akcyjną działalność, jak wskazane wyżej komisje, przejawiała Komisja Opieki nad Zabytkami. Wizualne osiągnięcia tej Komisji to umieszczone na licznych obiektach zabytkowych, wykonane w metalu tablice informacyjne. Komisja przekazuje też właściwym instytucjom informacje o relikwach ujawnianych na terenie województwa w czasie prac ziemnych i budowlanych. Podkreślić należy, że odpowiednia propaganda doprowadziła do bardzo aktywnej w tym zakresie pomocy ze strony ludności.

Ważną i szeroko zakrojoną działalność prowadzi TNP w zakresie sesji, sympozjów, posiedzeń naukowych i odczytów.

Sesje naukowe i popularnonaukowe, organizowane przez Towarzystwo, najczęściej związane były z rocznicami np. setna rocznica urodzin Włodzimierza Lenina, Płock w Polsce Ludowej 1945—1970, międzynarodowy Rok Książki, Jubileusz 150-lecia TNP, sesje ku czci Ludwika Krzywickiego, prof. dr. Witolda Doro-

szewskiego, dr. med. Aleksandra Macieszy w setną rocznicę jego urodzin, prof. dr. Marcina Kacprzaka, sesja kopernikowska, sesja ku uczczeniu 200-lecia Komisji Edukacji Narodowej, 60-lecia Niepodległości Polski lub poświęconych problematyce naukowej z najróżniejszych dziedzin np.: System analiz ekonomicznych działalności branż przemysłowych — w ramach programu rozwoju zautomatyzowanych systemów zarządzania; coroczna sesja — Technologia Nauki; czynnik ludzki w Płockim rejonie przemysłowym w drugiej połowie XXX-lecia PRL. Sesje te organizowane były bądź wyłącznie przez TNP, bądź też we współpracy z innymi ośrodkami, czasem z instytutami i zakładami PAN oraz uniwersytetami. W szeregu sesji brali też udział i wygłaszali referaty znani naukowcy z kraju oraz z zagranicy, przeważnie z krajów socjalistycznych.

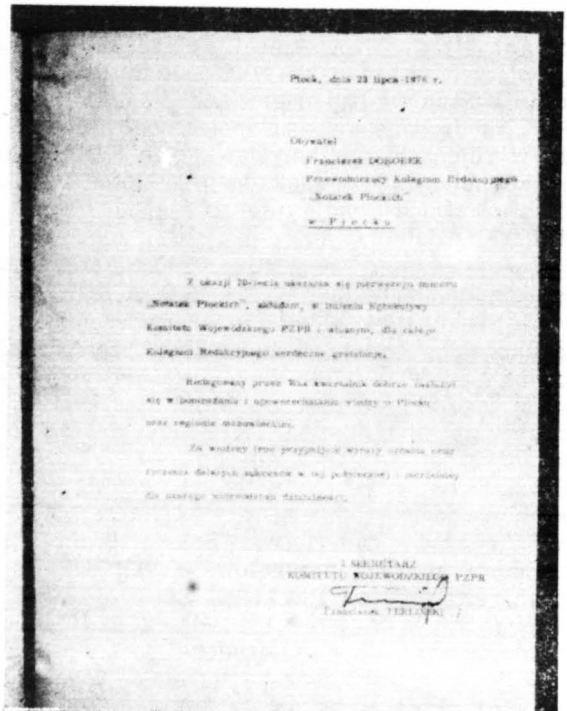
Sesje dzięki dużemu nakładowi pracy organizacyjnej osiągały na ogół znaczną frekwencję (np. poświęcona pamięci Janusza Korczaka — 250 osób, sesja Kopernikowska 437 osób, Komisji Edukacji Narodowej 261 osób plus około 450 uczniów i uczennic starszych klas Liceum im. St. Małachowskiego).

Sympozja specjalistyczne, organizowane głównie w celach doskonalenia zawodowego przez niektóre sekcje, cieszyły się też nie tylko udziałem członków sekcji lecz na ogół znaczną liczbą gości.

Z terminologii „Posiedzenia naukowe” wyodrębniono pozycję „odczyty”, wprowadzając w ten sposób cezurę między prelekcjami o charakterze czysto naukowym z nieodłączną dyskusją, w której w zasadzie powinni brać udział tylko znawcy przedmiotu, od tej formy działalności popularnonaukowej, którą określano jako odczyty. Przeciętna liczba uczestników posiedzeń naukowych i prelekcji o różnym stopniu popularności i dość znaczna na nich frekwencja (np. posiedzenie z udziałem prof. dr. Bogdana Suchodolskiego w roku 1973 osiągnęło liczbę 220 słuchaczy, odczyt prof. dr. Romana Kamienika — 186 osób) świadczy o społecznej celowości tej akcji.

Podkreślić należy, że prelekcje wygłaszane są zarówno przez członków Towarzystwa z Płocka i innych miast, jak również przez wybitnych uczonych z kraju i zagranicy. Np. w ciągu ostatnich trzech lat wygłosili odczyty: prof. Igor Dmitrewicz Novikow (z Moskwy) dr. Kvetasława Reichertowa (z Czechosłowacji), prof. R. J. Awaniesow członek Akademii Nauk ZSRR, prof. Zija Buniat-Zade (z Baku), prof. Stieklowa (z Alma Ata), dr. W. Żebrowski (z Detroit — USA), Milivoj Slavicek z Jugosławii i in. W samej tylko sesji poświęconej pamięci prof. Witolda Doroszewskiego brało udział 25 naukowców z 7 krajów.

Operując nadal przykładami w zakresie współpracy z zagranicą można by wskazać na udział przedstawicieli TNP w Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych w Mos-

Pismo gratulacyjne I sekretarza KW PZPR w Płocku Franciszka Teklińskiego przesłane Towarzystwu Naukowemu Płockiemu z okazji XX-lecia kwartalnika „Notatki Płockie”. Nakład ich wynoszący 1.000 egzemplarzy wzrósł w ostatnich latach do 3 tysięcy. Niektóre zeszyty „Notatek” ukazują się w nakładzie 4 lub 5 tysięcy, a numer 3/86 — 1976 wydany został nawet w siedmiotysięcznym nakładzie.

kwie (1970), na zjeździe „Wiedza i Społeczeństwo” w roku 1973 w Dubrowniku, czy konsultacje dotyczące spraw zagranicznych jak np. sprawy kontaktów Płocka z Polonią Brazylijską lub problematykę sekty Mariawitów do angielskiego dzieła o tematyce religioznawczej.

Znaczna dyspersja tematyczna odczytów pomyslna jest nie tylko pod kątem potrzeb naukowych członków sekcji lecz także w płaszczyźnie zainteresowań naukowych i zagadnień aktualnych, wywołujących szczególnie zaciekawienie części, a czasem ogółu członków Towarzystwa. Ten wybitnie szeroki zakres tematyczny odczytów udaje się realizować nie tylko na skutek uzyskania współpracy znacznej liczby pracowników naukowych, lecz także dzięki życzliwości okazanej przez tak znakomitych przedstawicieli nauki polskiej jak profesorowie (i członkowie TNP): prof. dr. Aleksander Gięsztor, prof. dr. Bogusław Leńnodorski, prof. dr. Bolesław Górnicki i inni oraz przez wybitnych działaczy państwowych jak np. ministrowie: prof. dr. Edward Kowalczyk i prof. dr. Kazimierz Kąkol (również członkowie TNP).

Prelekcje wygłaszane na sesjach trwających 1—3 dni, sympozja liczące zwykle po kilka prelekcji, posiedzenia naukowe i odczyty dają przeciętną parę prelekcji miesięcznie, co wy-

starczająco nasyca zapotrzebowanie ośrodka plockiego w tym zakresie.

Należy nadmienić, że Towarzystwo organizuje ponadto we współpracy z Wszechnicą PAN stałe wykłady z zakresu najnowszych osiągnięć nauki. Odczyty wygłaszane przez wybitnych uczonych cieszą się dużą na ogół frekwencją⁸⁰⁾/ Wobec tego, że zasadniczym zadaniem Towarzystwa jest praca twórcza, a działalność w kierunku konsumpcji naukowej ma charakter wtórny, należy tu podkreślić, że poza konsumpcyjnymi wartościami sesji i wszelkich prelekcji, są one w części wygłaszane przez członków Towarzystwa, stanowiąc przejawy rzetelnej twórczości naukowej, kwalifikującej się do publikacji.

Towarzystwo przejawia stałą współpracę z różnymi wydawnictwami. Umieszczono np. artykuły w Encyklopedii Wiedzy o Książce, Słowniku Pracowników Książki Polskiej, Encyklopedii Współczesnego Bibliotekarstwa Polskiego oraz w Guid to Polish Libraries and Archives.

Ożywiona też była współpraca z telewizją, radiem, filmem i prasą. Kilka osób z Towarzystwa brało udział w audiowizjach telewizyjnych, omawiając osiągnięcia Towarzystwa, ponadto zarówno telewizja jak i radio poświęciły kilka reportaży Towarzystwu. TNP służyło też konsultacjami do filmów o Władysławie Broniewskim i o Władysławie Figielskim, dostarczyło dla telewizji materiały do reportażu o osiemsetleciu najstarszej w kraju szkoły tzw. „Małachowianki” oraz do audiowizji „Dolina Wisły” (nadawanej dwukrotnie w telewizji polskiej oraz jeden raz we Florencji). Konsultacje dla filmu prowadziła też Sekcja Socjologiczna.

Działalność wydawnicza Towarzystwa legitymuje się w omawianym okresie 66 publikacjami, wśród których znajdują się między innymi pozycje takie jak: Towarzystwo Naukowe Płockie 1820—1830—1907—1957, Dzieśięć wieków Płocka (3 wyd.), Tadeusz Kowalewski — Płock-Przewodnik (3 wyd.), Płock w Polsce Ludowej (zbiorowe), Bronisława Nowicka — Wyszogród - zarys dziejów, Sierpe — Studia i materiały (zbiorowe), Jakub Chojnacki — Płock w liczbach (5 wydań), Dzieje Płocka (2 wydania), Kazimierz Askanas — Sztuka Płocka oraz Brązowe Drzwi Płockas w Nowogrodzie Wielkim, Stanisław Kostanecki — Władysław Broniewski i Płock (4 wydania), Aleksander Maciesza — Historia fotografii polskiej, Stanisław Ryszard Dobrowolski — Mazowieckie rytmy, Jakub Chojnacki — Petrochemia a rozwój Płocka (2 wydania), Igor Łopatynski — Płocka Rada Delegatów Robotniczych (1918—1919), Franciszek Dorobek — Le developpement de l'education et de la culture dans une ville en voie de l'industrialisation, 4 tomy „Technologii Nauki”⁸¹⁾ (praca zbiorowa) oraz pięknie wydany w formie druku bibliofilskiego Statut TNP.

Towarzystwo wydało łącznie od roku 1957

jedenaste pozycje bibliofilskich, o wysokim poziomie edytorskim⁸²⁾. Większe pozycje wydawnicze (np. Dzieje Płocka, Sztuka Płocka, Petrochemia a rozwój Płocka) mają obszernie streszczenia w językach obcych. Niektóre prace ukazują się też w całości w językach obcych np. w języku francuskim Franciszka Dorobka wspomniane — Le developpement de l'education et de la culture dans une ville en voie d'industrialisation⁸³⁾ i Kazimierza Askanasa — Une note de discusion (o filiacjach architektonicznych katedry plockiej)⁸⁴⁾.

W językach rosyjskim i angielskim kilku przekładów (w maszynopisie) dokonała Jolanta Chmielewska⁸⁵⁾. W Jugosławii wydano w języku serbskim Stanisława Kostaneckiego — Władysław Broniewski i Płock⁸⁶⁾, w języku niemieckim Kazimierza Askanasa krótką recenzję niemieckiego wydania Pana Tadeusza⁸⁷⁾.

Towarzystwo kontynuuje też stałą wymianę wydawnictw z ośrodkami naukowymi w kraju i zagranicą.

Poza przejawami stałej działalności Towarzystwo prowadzi akcje specjalne, spośród których na szczególną uwagę zasługują długotrwałe starania o uzyskanie kopii brązowych, romańskich drzwi z katedry plockiej, znajdujących się w Nowogrodzie Wielkim w soborze św. Sofii⁸⁸⁾. Zagadnieniu temu poświęcił bardzo wiele trudu i starań prezes TNP Jakub Chojnacki, który doprowadził najpierw do sporządzenia odlewu tego zabytku w tworzywie plastycznym, a obecnie czyni starania o wykonanie tego odlewu w brązie i umieszczenie kopii w katedrze plockiej⁸⁹⁾.

Wysoko oceniając główne pozycje wydawnicze TNP, prof. dr Włodzimierz Szafranski w przemówieniu na walnym zgromadzeniu TNP w roku 1975⁹⁰⁾ podniósł, że w wydaniu przez TNP takich pozycji „odbija się jak w zwierciadle przygotowanie do twórczości naukowej miejscowego środowiska, które rodzi takie talenty i takie dzieła”. Pozycje wydawnicze TNP oraz znaczna liczba publikowanych w „Notatkach Płockich” prac pozwalają stwierdzić, że wiekowa tradycja Towarzystwa oraz wyniki uaktywnienia środowiska w latach pięćdziesiątych przez Komisję Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka tudzież wyczerpana praca organizacyjna nielicznych działaczy Towarzystwa w latach następnych, stworzyły pomyślny dla pracy naukowej klimat, ułatwiały prowadzenie badań, zapewniły kontakty naukowe i możliwość publikacji.

Wydawnictwa Towarzystwa można w tej sytuacji oceniać zgodnie z wypowiedzią prof. Szafranskiego jako wynik przygotowania środowiska do twórczości naukowej.

Szereg pozycji wydanych zostało przez członków TNP poza Towarzystwem np. prace historyczne dr. Mariana Chudzyńskiego — Wieś południowo-zachodniego Mazowsza w latach 1864—1915, tegoż — Rozwój gospodarczy zachodnich powiatów lewobrzeżnego Mazowsza w latach 1864—1900.

Dane dotyczące pracy naukowej Towarzystwa powinny być choć skrótowo uzupełnione działalnością Oddziałów Towarzystwa w Wyszogrodzie i Sierpcu (oba założone w r. 1969) oraz w Łęczycy (założony w 1977). Koncepcja zorganizowania tych oddziałów zrodziła się w związku z dużym zapotrzebowaniem na prelekcje naukowe dla miejscowej inteligencji zwłaszcza nauczycielstwa w małych miastach, na co zanim potwierdziły to fakty, wskazały wyniki badań socjologicznych⁹¹).

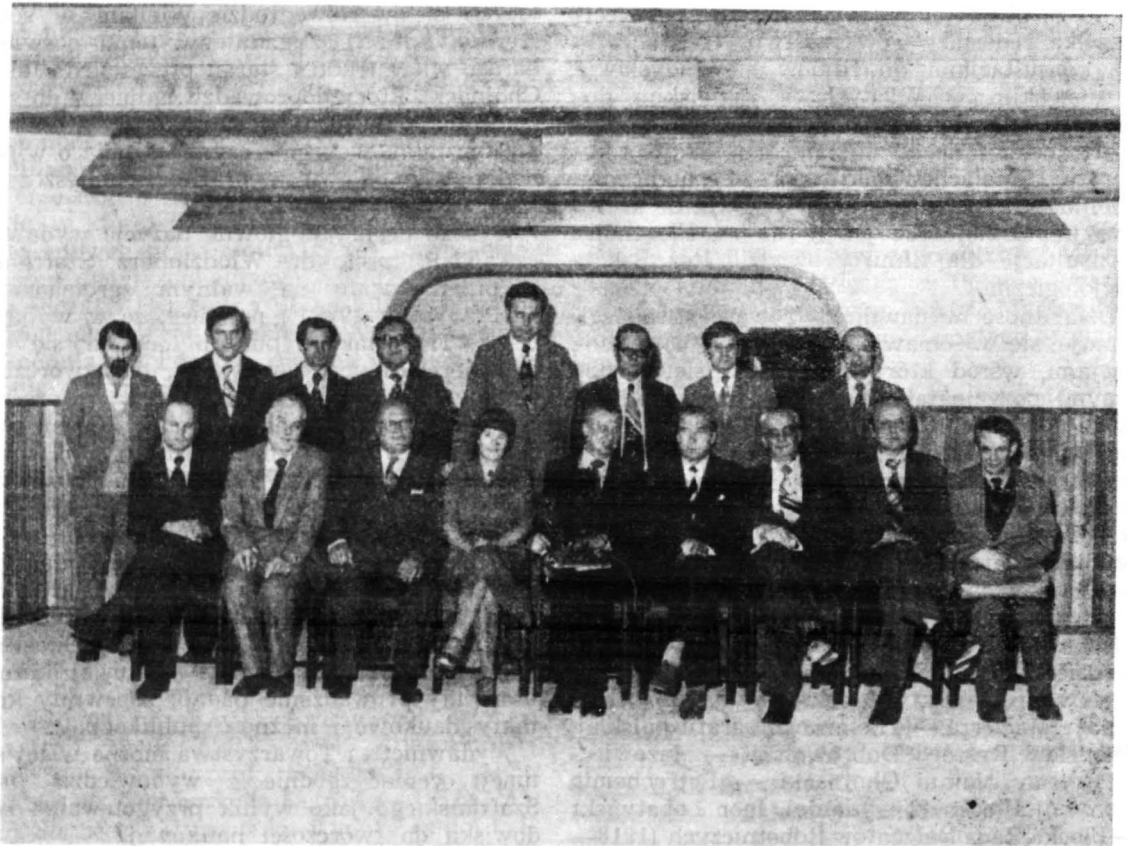
Specyfika ośrodków, w których znajdują się oddziały, jest bardzo różnorodna, np. Sierpc kładzie większy nacisk na odczyty o tematyce aktualnej i politycznej, Łęczycza charakteryzuje się żywymi kontaktami z naukowcami z Łodzi, mały Wyszogród zdobył sobie stałych słuchaczy odczytów, dysponując własną salą i biblioteką naukową, zapewniając sobie przy tym stały kontakt z Uniwersytetem Warszawskim. Specyfika ta wpłynęła na różny rodzaj pracy i osiągnięć poszczególnych oddziałów.

Oddział wyszogrodzki⁹² liczący 50 członków organizował sesje naukowe w latach poprzednich przeważnie z zakresu historii, tworząc przy udziale profesorów UW *sui generis* paro-

letnie studium historii Polski, a w latach ostatnich zogniskował swą pracę na tematyce literatury polskiej. Jako przykład mogą tu służyć m. in. sesje poświęcone Norwidowi, Kaspro-wiczowi, Reymontowi, Żeromskiemu, Śniadec-kiemu, wykazujące frekwencje od 300—350 osób. Ze szczególnym entuzjazmem zajmuje się oddział zagadnieniami Wisły, poświęcając temu tematowi od dwu lat sesje, odczyty i kon-sekwentnie dążąc do stworzenia w Wyszogrodzie centralnego ośrodka zagadnień zwią-zanych z problematyką Wisły. Na terenie Od-działu opracowana została książka dr Broni-sławy Nowickiej — Wyszogród, monografia historyczna⁹³).

Sześć posiedzeń naukowych gromadzących od 30—60 osób oscylowało np. w ostatnim roku dokoła tematyki Młodej Polski (sztuka, literatura, teatr). Kilka ponadto odczytów po-pularnonaukowych rocznie oraz przygotowa-nych z dużą starannością wystaw charaktery-zuje najogólniej działalność tej placówki. Prze-wodniczącym Oddziału Wyszogrodzkiego jest mgr Edward Olbromski, nauczyciel.

Oddział w Sierpcu⁹⁴ organizuje sesje po-pularnonaukowe (np. 1000 lat Polski na mo-

6 października 1978. Uczestnicy Seminarium doktoranckiego zorganizowanego w 1970 r. z inicjatywy TNP wspólnie z Uniwersytetem Warszawskim. Siedzą od lewej: mgr Edward Olbromski, mgr Bole-sław Witkowski, mgr Marcin Kamiński, Jolanta Chmielewska — z-ca dyrektora ds. naukowych TNP, prof. dr Antoni Rajkiewicz — kierownik Seminarium doktoranckiego, dr inż. Jakub Chojnacki — prezes TNP, dr Jerzy Książkowski, mgr Jerzy Galaszewski, mgr Stanisław Kostanecki. Stoją od lewej: mgr Marian Sołtys, mgr Andrzej Papierowski, mgr Jan Marciniak, mgr Andrzej Stelmaszew-ski, mgr Stefan Podgórski, mgr Stawomir Fedorowicz — sekretarz seminarium, mgr Kazimierz Urbański i mgr Jerzy Stefański.

rzu, Park etnograficzny, 60 rocznica Rewolucji Październikowej) oraz 6 do 8 odczytów rocznie o bardzo różnorodnej tematyce, wśród której poczesne miejsce zajmują aktualia i tematyka polityczna. Oddział liczy 44 członków.

Należy podkreślić działalność oddziału w zakresie zainteresowań bogatym folklorem okolic Sierpca oraz zebranie materiału do druku okolicznościowego — z okazji 550-lecia Raciaża — numeru „Notatek Płockich”, który ukazał się w I kwartale 1976 roku. Oddział organizuje też wycieczki o charakterze popularnonaukowym oraz przyjmuje delegacje zagraniczne i krajowe.

Przewodniczącym Oddziału jest mgr Włodzimierz Smulski — Dyrektor Zespołu Szkół Zawodowych.

Oddział w Łęczycy⁹⁵), dla którego TNP zakupiło zabytkowy dom na stałą siedzibę i zleciło wykonanie dokumentacji gruntownej przebudowy i adaptacji tej nieruchomości na potrzeby oddziału, wykazuje dużą ruchliwość i dobrze zorganizowane kontakty z Zarządem TNP.

Oddział liczy 27 członków i mimo, że startuje dopiero do systematycznej działalności, zdołał urządzić już dotyczącą Ziemi Łęczyckiej sesję naukową z udziałem badaczy z Łęczycy i kilku naukowców z Łodzi. Zorganizowano też posiedzenie popularnonaukowe w 60 rocznicę niepodległości oraz dwa odczyty naukowe. Przewodniczącym Oddziału jest mgr Władysław Zarachowicz, adwokat.

Lata sześćdziesiąte, stanowiące w dziejach Płocka okres zasadniczego przełomu gospodarczego, mogły by uzasadnić wprowadzenie podziału dyhotomicznego z cesurą na przełom lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych przedstawionego powyżej trzeciego okresu działalności Towarzystwa, obejmującego lata począwszy od roku 1961.

Być może, że z punktu widzenia przyszłych dziejów Towarzystwa podziały na zbyt krótkie okresy i podokresy nie okażą się uzasadnione, tym niemniej rozpatrując działalność Towarzystwa w Polsce Ludowej w okresie ostatniego dwudziestolecia, wskazane dwa podokresy dają się wyraźnie wyróżnić.

Funkcje Płocka jako ośrodka kulturalnego sprawowały się na progu lat sześćdziesiątych przeważnie do rozrastającej się bazy szkolnictwa a także do dość szerokich ale o słabym potencjale przejawów kultury artystycznej (muzyka, plastyka, teatr) i naukowej, reprezentowanej głównie przez TNP. Płock jako ośrodek kulturalny promieniował jednak zawsze z dużą siłą na cały region, przekraczając znacznie granice ówczesnego powiatu⁹⁶).

Narastające pod wpływem uprzemysławiania zmiany, jakie nastąpiły w latach sześćdziesiątych, przyniosły w latach siedemdziesiątych nową jakość kulturalną miasta, opartą na awansie Płocka do rzędu dużych miast z ogromnym akcentem przemysłowym wielkiego kombinatu.

Niewystarczająca jeszcze lecz poważnie już rozbudowana infrastruktura, własny teatr, dwa reprezentacyjne muzea, skromny ilościowo lecz poważny ośrodek plastyczny, wiekowe towarzystwo muzyczne z własną orkiestrą symfoniczną, różne towarzystwa kulturalne, dobrze działające domy kultury, kluby, liczne organizacje kulturalne, silne centrum turystyczne, znaczne zainteresowanie imprezami kulturalnymi, a zwłaszcza ogromna tradycja w zakresie kultury i silny patriotyzm lokalny, charakteryzowały kulturalne oblicze miasta.

Erupecja nowych problemów jakie stworzyło rozpoczęcie budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych uzasadniałoby zaznaczenie w periodyzacji dziejów miasta nowego podokresu obejmującego pierwsze trzy etapy uprzemysławiania według przyjętej w nauce teorii prof. Jana Szczepańskiego⁹⁷).

Schyłek lat sześćdziesiątych to początek czwartego i ostatniego etapu uprzemysławiania, w którym występuje już normalna produkcja płockiego kombinatu, a na bazie wznoszącej cywilizacji technicznej w kraju dokonuje się nowa stabilizacja. O ile przekonanie o konieczności jakościowych zmian w działalności Towarzystwa znalazło swój wyraz w pracy tej instytucji już w początku lat sześćdziesiątych, oczywistym stało się, że w latach siedemdziesiątych rozpoczyna się nowy podokres w dziejach Towarzystwa. Stabilizujące się przemiany wymagały takiego rozwoju działalności Towarzystwa, który pozwoliłby sprostać wymogom wielkiego miasta, narastającej problematyce naukowo-technicznej, pojawiającym się zupełnie nowym zagadnieniom naukowym (związany z rozwojem np. socjologii czy informatyki) i konieczności rozszerzania społecznej funkcji nauki (np. ułatwiania startu naukowego miejscowym badaczom, prowadzenia seminarium doktoranckiego).

Intensywność i zakres działalności instytucji jest zwykle funkcją jej struktury. Przed Towarzystwem, które tradycyjnie zajmowało poważną pozycję w mieście, stała alternatywa: albo godząc się z niemożnością nadążania za ogromnym tempem rozwoju miasta zrezygnować z pozycji dotychczas zajmowanej; stając się skromną instytucją naukową, zajmującą marginalne miejsce w przeobrażającym się w coraz większe miasto Płocku albo podjąć wysiłki celem utrzymania się w rwącym nurcie przemian i zachowania czołowej pozycji w mieście. Decyzja osiągnięcia wielkiego rozwoju Towarzystwa wymagała przede wszystkim rozbudowy i przebudowy istniejącej struktury. W tym właśnie czasie po zgonie zasłużonego prezesa TNP mecenasa Tadeusza Gierzyńskiego⁹⁸), posła na sejm, głęboko zaangażowanego w pracach kierowniczych licznych instytucji centralnych, politycznych i społecznych, funkcję prezesa TNP objął 28.VI.1968 r. dr inż. Jakub Chojnacki, wykazujący ogromne zaangażowanie w pracy społecznej, poświęcający Towarzystwu (także w dni świąteczne

i w okresie urlopów) maksimum czasu, swej niespożytej energii, niezaprzeczalnych talentów organizatorskich.

Przy niewielkiej liczbie prowadzących Towarzystwo rzeczywistych działaczy, kontynuowano dalszą pracę w zakresie intensywnego rozwoju przede wszystkim strukturalnego i organizacyjnego. Dzięki systematycznym, poważnym wysiłkom osiągnięto wyniki, które zamiast opisów dadzą się zilustrować kilkoma liczbami, ukazującymi osiągnięcia Towarzystwa w latach 1970—1978.

Liczba członków Towarzystwa z 356 wzrosła do 602.

Liczbę działających sekcji powiększono z 8 do 11. Wykorzystane etaty pracownicze Towarzystwa wykazały wzrost z 17 etatów do 30. Księgozbiór powiększono ze 125.000 woluminów do 165.000, a fundusze przeznaczone na zakup książek wzrosły ze 107.356 zł do 402.678 zł.

Liczba wydawnictw zwartych z 8 pozycji w roku 1968 wzrosła w roku 1978 do 11 (51,75 arkuszy druk.), z tendencją dalszego wzrostu (w roku 1979 ukazało się do 1 września — 12 tytułów, przy projektowanym wydaniu do końca roku 20 tytułów). Osiągnięcie to używane dużym nakładem pracy jednego redaktora (bez żadnych sił pomocniczych), należy uznać za bardzo pomyślne).

Bardzo wyraźnie też zwiększyła się liczba wizyt naukowców i wybitnych przedstawicieli życia politycznego i społecznego (przeciętnie 150 grup zwiedzających rocznie, w tym około 30% gości zagranicznych, także z licznych krajów pozaeuropejskich). Wartość majątku Towarzystwa wzrosła z 9.426.723 zł w roku 1970 do 34.008.952 zł w roku 1978⁹⁹).

Do trzech posiadanych dotychczas nieruchomości w Płocku przybyły Towarzystwu dwie dalsze nieruchomości: zakupiony przez TNP w 1978 roku zabytkowy budynek w Łęczycy, adaptowany obecnie na potrzeby łączyckiego oddziału TNP oraz dwuhektarowa działka gruntu w Cierszewie nad Skrwą, na której według wykonanych już planów i lokalizacji wzniesiony zostanie nowoczesny Dom Pracy Twórczej TNP z salą wykładową, zapewniający dobre warunki pracy naukowej i wypoczynku.

Przeprowadzono też utrzymaną na wysokim poziomie generalną przebudowę Biblioteki TNP oraz podstawowy remont i doinwestowanie wyposażenia wewnętrznego.

Osiągnięciom w zakresie bazy materialnej odpowiadały wyniki działalności finansowej. Niektóre sekcje Towarzystwa (np. socjologiczna, zoologiczna, zastosowań matematyki, systemowej organizacji zarządzania, metod numerycznych i systemów minikomputerowych) przeprowadziły na zlecenie ośrodków naukowych (np. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Politechniki Warszawskiej) lub instytucji i zakładów pracy jak: MZRIp, Płocka Stocznia Rzeźna, Rejonowe Przedsiębiorstwo Robót Ogrodniczych w Płocku oraz zakładów z War-

szawy, Łodzi, Bydgoszczy i Słupska — kilkadziesiąt poważnych opracowań naukowych tudzież ekspertyz, z których 30% wartości sumy umownej otrzymuje TNP.

Umowy dotyczą zwykle poważnych co do zagadnień i zakresu pracy opracowań i związane są z większymi sumami wynagrodzeń dla podejmującego pracę zwykle liczego zespołu. Wartość jednej z ostatnich umów wynosząca 8.000.000 zł określa dochód TNP z tej tylko umowy na ca 2.400.000 zł¹⁰⁰).

Wielokierunkowa działalność Towarzystwa wymaga dla swego dalszego rozwoju sfinalizowania realizowanej już od kilku lat przebudowy bazy materialnej. Aczkolwiek podstawową działalnością Towarzystwa jest oczywiście praca naukowa, osiągnięcia w zakresie rozwoju bazy materialnej są tak poważne, że zasługują na krótkie choćby omówienie.

Po dokonanej już przebudowie budynku bibliotecznego prowadzony jest generalny remont gmachu głównego (zarówno w części gotyckiej jak i klasycystycznej) po czym zostanie wybudowany, zgodnie z wykonanymi już planami, ośrodek pracy twórczej Towarzystwa w Cierszewie. Uchwalona rozbudowa biblioteki, która w roku 1990 (plan maksimum) względnie w roku 2000 (plan minimum) ma osiągnąć 500.000 tomów, pociąga za sobą konieczność wybudowania projektowanych magazynów bibliecznych o kubaturze odpowiedniej do rozrastającego się księgozbioru.

**WSZECHNICA POLSKIEJ AKADEMII NAUK
I TOWARZYSTWO NAUKOWE PŁOCKIE**

LUTY—CZERWIEC 1979 R

WYKŁADY Z ZAKRESU NAJNOWSZYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKI		DATA
Czł. koresp. PAN Marian TRUSZCZYŃSKI	Nowe problemy chorób zakaźnych zwierząt	23.II
Minister Łączności prof. dr Edward KOWALCZYK	Procesy informacyjne w przyrodzie i życiu społecznym	15.III
Prof. dr Stanisław KOZŁOWSKI	Adaptacja organizmu człowieka do pracy i warunków środowiska — zmeczenie — podłoże fizjologiczne	20.IV
Prof. dr Stanisław KOZŁOWSKI	Adaptacja organizmu człowieka do pracy i warunków środowiska — człowiek w wysokich i niskich temperaturach otoczenia	18.V
Doc. dr Lech PIEKARSKI	O konieczności zapobiegania zanieczyszczeniu środowiska czynnikami rakotwórczymi	22.VI

Wykłady odbywają się w siedzibie Towarzystwa Naukowego Płockiego,
Płock, plac Narutowicza 8, sala na II piętrze, w godzinach od 17 do 19.

WSTĘP WOLNY

Afisz informujący o cyklu wykładów z zakresu najnowszych osiągnięć nauki organizowanych po raz pierwszy wspólnie przez Wszechnicę PAN i TNP.

Przebudowa strychu w głównym budynku, która pozwoliła na otwarcie dużej sali odczytowej, osuszenie i zagospodarowanie piwnic, uruchomienie kawiarni klubowej Towarzystwa, zainstalowanie we wszystkich budynkach centralnego ogrzewania, stanowią przykłady wyników w tej pracy. Jeśli do tego dodać wspomniane wyżej doinwestowanie artystyczne z renowacją zabytkowych malowideł renesansowych, polichromią, sgrafitto, marmurowymi posadzkami i innymi pracami artystycznymi (w znacznym stopniu dzięki darom i czynom społecznym), wyposażenie tego rodzaju jak wielka wyświetlarka typu Rank Xerox 1000, nowoczesne elektryczne maszyny do pisania, kalkulatory, wyposażenie fotograficzne, restaurację cennych mebli zabytkowych i wprowadzenie współczesnego umeblowania użytkowego, to już obecnie osiągnięcia w zakresie przebudowy i modernizacji bazy materialnej Towarzystwa można określić mianem sukcesu.

Najistotniejszym zakresem działania Towarzystwa jest dalsze ożywianie i podnoszenie na wyższy poziom działalności naukowej i organizacyjnej przede wszystkim w zakresie produkcji i jakości publikowanych prac w „Notatkach Płockich” a także w zakresie prężności działania poszczególnych Komisji i Sekcji Towarzystwa.

W oddziałującej już społecznie pierwszej fazie rozpoczętej rewolucji naukowo-technicznej, w warunkach zarysowującego się zachwiania równowagi między coraz silniej dochodzącą do głosu technizacją a kulturą w szczególności na korzyść rozwoju przemysłowego, celowe są przede wszystkim wielostronne badania tego zjawiska w zakresie przerastającym zarys zagadnień socjologicznych i zoologicznych a ponadto działania w kierunku aktywizacji kulturalnej, nie przedstawiającej wystarczająco pomysłanych w tym zakresie postaw części społeczeństwa. Wiekowa tradycja Towarzystwa, które zawsze łączyło teorię z praktyką, a w szczególności doświadczenia ostatniego trzydziestopięcioletnia, wskazują na słusność podejmowanych wysiłków w kierunku związania badań naukowych (także i ekspertyz) z problemami gospodarki narodowej. Towarzystwo, które jeszcze w okresie międzywojennym brało czynny udział we wstępnych projektach dotyczących budowy linii kolejowej do Płocka i pod kierunkiem prof. dr. Marcina Kacprzaka prowadziło badania nad warunkami zdrowotnymi ludności wiejskiej, a w latach sześćdziesiątych badało postulaty kulturalne robotników, ułatwiło rozeznanie w zagadnieniu nadmiernej fluktuacji kadr w płockim kombinacie¹⁰¹), przyczyniło się też w poważnej mierze swymi publikacjami do powstania teatru w Płocku, a wcześniej do zorganizowania orkiestry kameralnej¹⁰²).

Zrealizowanie w ostatnich latach kilkudziesięciu cykli badawczych i poważnych ekspertyz związanych bezpośrednio z potrzebami gospodarczymi miasta, województwa i kraju

wskazują na to, że związanie teorii z praktyką ma w działalności Towarzystwa pełne pokrycie.

Powiązanie nauki z techniką przy coraz wyraźniejszej roli wiodącej badań naukowych, nie powinno wpływać na niedocenianie znaczenia nauki poza granicami technosfery. Wpływ nauki w zakresie działalności społecznej, kulturalnej i ochrony zdrowia jest niewątpliwie tak poważny, że nie można nie dostrzegać organicznego niemal powiązania problematyki przyrodniczej i technicznej z zagadnieniami społecznymi bazującymi na wiedzy humanistycznej.

Sytuacja ta wymaga od Towarzystwa dalszego rozszerzania i pogłębiania badań humanistycznych ze szczególnym uwzględnieniem humanizacji techniki.

Konieczność właściwego rozwoju badań naukowych w zakresie nauk humanistycznych wysunął II Kongres Nauki Polskiej podkreślając, że wyniki tych badań zapewniają właściwe kierowanie polityką naukową¹⁰³). W dobie stale pogłębiającej się specjalizacji, działalność Towarzystwa, opierająca się w głównej mierze na pracy nieprofesjonalnej lub stanowiącej margines działalności naukowców — musi być z konieczności kierowana aktualnymi możliwościami szczupłego lokalnego środowiska.

Przykład mogą tu stanowić mało skuteczne wysiłki w kierunku badań nad historią najnowszą. Mimo kilkakrotnie podejmowanych starań badania te były dotychczas realizowane w zbyt szczupłym zakresie wobec niewystarczającej działalności kolejnych decernentów tej działalności¹⁰⁴).

Szczególne wagi przykładana do inicjowania ofiarności społecznej na rzecz Towarzystwa wywodzi się z tradycji TNP, które od chwili wznowienia swej działalności w r. 1907 otrzymywało dary stanowiące fundamentalną podstawę jego majątku. Wobec tego, że stopień nasilenia ofiarności społecznej na rzecz Towarzystwa stanowi jak się wydaje *unicum* w dziejach tego rodzaju instytucji, warto wskazać dla ogólnej informacji, że wartość darów i czynów społecznych wyniosła np. w roku 1968 od osób prywatnych 108.508 zł i wzrosła w roku 1978 do 943.168 zł. Dary i czyny społeczne osiągające w ciągu roku prawie milion złotych, stanowią niewątpliwie poważne wzbogacenie majątku TNP i ułatwienie dla jego rozrastającej się działalności, modernizacji bazy, utrzymywania stałych stypendiów dla wybitnych studentów i możliwości przyznawania nagród za prace naukowe. Szczególne znaczenie ma jednak społeczny aspekt tej ofiarności, stanowiący przejaw i jednocześnie propagandę zdrowego patriotyzmu lokalnego, wzmacniając powiązanie społeczeństwa z Towarzystwem. W tej wielkiej ofiarności społecznej należy widzieć też przejaw uznania i zaufania dla Towarzystwa, któremu chętniej niż innym instytucjom czynione są zapisy różnorodnych zbiorów i przedmiotów, nierucho-

mości, niejednokrotnie zdobytego trudem całego życia majątku. Jako przykłady takich zapisów można przytoczyć z lat dawnych dar Józefa Zielińskiego, który przekazał swą bibliotekę liczącą około 15.000 tomów oraz dary Aleksandra i Marii Macieszów, którzy zapisując Towarzystwu cały swój majątek wzbogacili Towarzystwo o nieruchomości i wartościowy księgozbiór, z darów ostatnich — płocczanina prof. Klemensa Jędrzejewskiego z USA — ofiarodawcy licznych wartościowych książek, poety i pisarza Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego — darczyńcy cennego obrazu, czy wreszcie Heleny i Mariana mał. Przedpełskich, którzy przekazali Towarzystwu cenny zbiór rzeźb ludowych z okolic Sierpca i inne eksponaty wartości 600.000 zł.

Zwiedzając w dniu 15 stycznia 1971 roku Towarzystwo Pierwszy Sekretarz KC PZPR Edward Gierek podniósł w swej wypowiedzi znaczenie dla Płocka „jego bogatych tysiącletnich dziejów i tradycji dla jego historycznych zabytków, do których należą te skarby kultury narodowej, które tu w Towarzystwie widziałem, zgromadzone pracą i ofiarnością pokoleń płocczan”¹⁰⁵).

Dość liczne głosy prasy i publikowane wypowiedzi na temat pracy Towarzystwa mogły by stanowić uzupełnienie przedstwieonego zarysu działalności TNP przez zobiektywizowaną spojrzeniem z zewnątrz ocenę kierunków działania i wyników pracy.

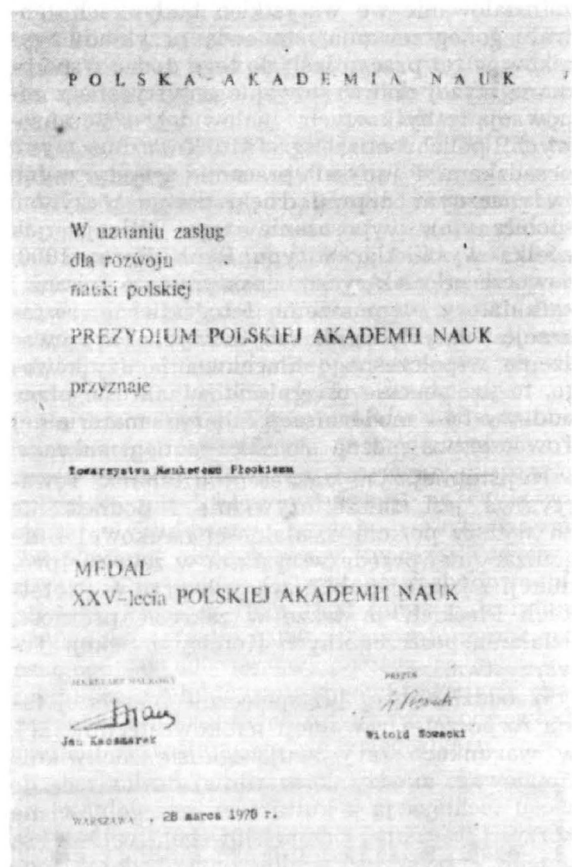
Aczkolwiek ściśle określony zakres niniejszego opracowania nie pozwala na takie rozszerzenie, właściwym wydaje się przedstawienie choćby w najbardziej ograniczonym zakresie przykładów wypowiedzi otrzymanych w bieżącym roku o działalności Towarzystwa.

Przewodniczący Rady Państwa prof. dr Henryk Jabłoński, gratulując Towarzystwu i życząc dalszych wszechstronnych osiągnięć, zechciał oświadczyć (pismo do Prezesa TNP z 20.III.1979 r.), że po przeczytaniu sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego raz jeszcze stwierdza, „jak bardzo pożyteczną rolę spełnia Towarzystwo w Płocku i jego regionie”.

Były Prezes Polskiej Akademii Nauk prof. dr Janusz Groszkowski oświadczył: „Prezydium Polskiej Akademii Nauk, jak również moi Koledzy i jej kierownictwo, mamy uznanie dla tak żywej, tak potrzebnej i tak pozytywnej działalności Towarzystwa, która w niemalym stopniu wywiera wpływ na zmiany społeczne, kulturalne i gospodarcze niezmiernie ważnego regionu naszego kraju, jakim jest Płock i jego okolice, a sądzę, że nie jest bez wpływu na cały kraj”¹⁰⁶).

Obecny Prezes Polskiej Akademii Nauk prof. dr Witold Nowacki w piśmie z 20.III.1979 r. przekazał „wyrazy dużego uznania dla wyników pracy naukowej Towarzystwa, jego inicjatyw i działalności w aktywizacji regionu płockiego”.

W liście z 7 stycznia 1979 roku do Zarządu TNP prof. dr Bogusław Leśnodorski — członek korespondent PAN pisze o Towarzystwie,

Dyplom przyznający Towarzystwu Naukowemu Płockiemu Medal 25-lecia Polskiej Akademii Nauk.

ze „w przeciągu niewielu lat wyrosło ono, nie tylko z racji swego historycznego powstania ale z racji współczesnego pięknego trudu swoich działaczy do rządu najpierwszego towarzystwa regionalnego w Polsce. Tak regionalnego, ale jak najściślej powiązanego z rozwojem całej nauki i kultury Polski naszych dni i Polski przyszłości, do której dążymy...”.

*

Za pracę w okresie minionego trzydziesto- pięciolecia Towarzystwo zostało uhonorowane odznaczeniami państwowymi, resortowymi i regionalnymi, krajowymi i zagranicznymi, spośród których nie można pominąć: Złotego Krzyża Zasługi, Medalu Polskiej Akademii Nauk oraz Medalu Zgromadzenia Narodowego Parlamentu Republiki Francuskiej.

W lipcu 1979 roku Towarzystwo otrzymało niezwykle wysoki wyraz uznania w postaci Uchwały Rady Państwa o przyznaniu Towarzystwu Naukowemu Płockiemu Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski¹⁰⁷).

Ciężkie były straty poniesione przez Polskę w tak niedawno minionym okresie systema-

tycznej eksterminacji biologicznej Narodu i planowego wyniszczania kultury polskiej.

Wymordowanych ludzi, śmierci zgładzonych przez hitlerowców prawie połowy członków Towarzystwa, zrabowanych i zniszczonych zabytków kultury nic nie zdoła powetować. Zapomnieć o tych krzywdach nie wolno.

Obowiązkiem jest pamiętać o tym, że jak znamieniem tamtych lat była ofiara męczeństwa i krwi, tak żyjące dziś pokolenia obciąża odpowiedzialność za odbudowę i przebudowę tych wszystkich bezcennych wartości, które stanowią fundament materialnej i duchowej kultury Narodu.

Towarzystwo Naukowe Płockie świadome jest tej oczywistej konieczności, że dzieło to musi być wykonane nie tylko najlepiej lecz i najszybciej, w latach bowiem, które nadcho-

dzą, udział w twórczości i konsumpcji dóbr kulturalnych będzie szeroki jak nigdy dotąd.

Zgodnie ze swą wiekową tradycją, dziś w latach rewolucji naukowo-technicznej, tak znacznie przyspieszającej tempo zmian społecznych, Towarzystwo ma ambicję i nieugiętą wolę trwać w pierwszych szeregach tych, którzy widzą swój społeczny obowiązek w pełnych solidarności zmaganiach o lepsze jutro naszego kraju.

Działalność towarzystw naukowych przynosi bowiem nie tylko merytoryczne osiągnięcia naukowe, lecz co jest niemniej ważne, stanowi poważną dźwignię kultury, wykraczającą wydatnie poza granice środowiska, dając w swym społecznym odbiciu szkołę naukowego myślenia, rozwój twórczej myśli i wnosząc swą działalnością pomniki kultury umysłowej kraju.

A N E K S

(stan w dniu 30 czerwca 1979 roku)

Prezisi Towarzystwa Naukowego Płockiego w XXXV-leciu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

dr med. Aleksander Maciesza — lekarz
(1907—1945)
mgr Bolesław Jędrzejewski — sędzia
(1945—1949)
mgr Roman Lutyński — adwokat
(1950—1957)
mgr Tadeusz Gierzyński — adwokat
(1957—1968)
dr inż. Jakub Chojnacki — inżynier
(od roku 1968)

Zarząd Towarzystwa Naukowego Płockiego:

Prezes — dr inż. Jakub Chojnacki
Wiceprezes — dr Kazimierz Askanas
Wiceprezes — dr Tadeusz Chrostowski
Sekretarz
generalny — mgr Franciszek Dorobek
Skarbnik — mgr Alfons Żółtowski
Członkowie: — mgr inż. Kazimierz Badowski
— dr Marian Chudzyński
— inż. Krzysztof Czaplinski
— prof. dr inż. Władysław
Kuczyński

Przewodniczący Oddziałów:

w Wyszogrodzie — mgr Edward Olbromski
w Sierpcu — mgr Włodzimierz
Smulski
w Łęczycy — mgr Władysław
Zarachowicz

Komisje, Sekcje i ich Przewodniczący

1. Komisja badań naukowych — dr Kazimierz Askanas
2. Komisja wydawnicza — mgr Franciszek Dorobek
3. Komisja biblioteczna i wystawowa — doc. dr Edward Janczewski
4. Komisja popularyzacji nauki i powiązań z młodzieżą — mgr Kazimiera Kawa
5. Komisja opieki nad zabytkami — prof. dr Włodzimierz Szafranski

W skład Komisji badań naukowych wchodzi 11 następujących sekcji:
— Sekcja historyczna — dr Marian Chudzyński
— Sekcja literatury i kultury języka — mgr Danuta Rychlewska
— Sekcja socjologiczna — dr Irena Nowakowa
— Sekcja ikonograficzna — mgr Stanisław Właszek
— Sekcja prawa — mgr Karol Kowalski
— Sekcja architektury i urbanistyki — inż. arch. Czesław Korgul
— Sekcja zoologiczna — dr Tadeusz Chrostowski
— Sekcja rolna — mgr inż. Jan Rydzewski
— Sekcja zastosowań matematyki — dr Andrzej Trybulec
— Sekcja systemowej organizacji zarządzania — inż. Jan Kardasiewicz
— Sekcja metod numerycznych i systemów

minikomputerowych — doc. dr Henryk Adasiewicz

Seminarium doktoranckie:

Kierownik — prof. dr Antoni Rajkiewicz —
— Uniwersytet Warszawski

Komisja Rewizyjna:

Przewodniczący — mgr Czesław Wróblewski

Pracownicy etatowi — kierownicy agend:

Dyrektor Biura — Barbara Daniłow
Zastępca dyrektora ds. naukowych — Jolanta Chmielewska

Dyrektor Biblioteki im. Zielińskich TNP —
mgr Stanisław Kostanecki

Redaktor wydawnictw — Włodzimierz Kłosiński

Główny Księgowy — Henryka Chojnacka

PRZYPISY BIBLIOGRAFICZNE

1. Statut Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 1977.
2. Jolanta Chmielewska — Wykaz Towarzystw Naukowych Regionalnych, Notatki Płockie, r. 1978, nr 4/97, str. 51—52.
3. Rejestr członków TNP na 30.VI.1979 (618 członków).
4. Plenum KC PZPR (15—16.VI.1978 r.).
5. Uchwała II Kongresu Nauki Polskiej z 29 czerwca 1973 roku oraz I Ogólnopolski Zjazd Towarzystw Naukowych 11.IV.1973.
6. Sprawozdanie Muzeum Mazowsza Płockiego z lat 1945—1947 — Dział Zabytkowy oraz Dział Przyrodoznawstwa.
7. Stanisław Kostanecki — Towarzystwo Naukowe Płockie w okresie XX-lecia Polski Ludowej — Rocznik Mazowiecki 1, Warszawa 1967 r., str. 404—412.
8. op. cit. str. 406.
9. Maria Kieffer-Kostanecka — Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego [w:] Towarzystwo Naukowe Płockie Szkice i Materiały, Płock, r. 1957.
10. Halina Kostanecka — Towarzystwo Naukowe Płockie [w:] Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego, str. 63—67.
11. Wiktor Hahn — Bibliografia Bibliografii Polskich, Wrocław r. 1956, str. XIX.
12. Stanisław Kostanecki — op. cit. str. 408.
13. Halina Kostanecka — op. cit.
14. Kazimierz Askanas — Roman Lutyński — Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1950—1957, Notatki Płockie z r. 1974, nr 5/74, str. 57—61;
— Protokół Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego z 12.I.1952 r.;
— Stanisław Kostanecki — Roman Lutyński 1887—1968, Prezes TNP w latach 1950—1957 — XVIII nr 2, Kultura i Społeczeństwo, r. 1954.,
15. Protokoły posiedzeń Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, r. 1955.
— Protokół Zebrania Zarządu Towarzystwa Naukowego Płockiego z 15.IV.1955.
— Tadeusz Gierzyński — Praca Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, Notatki Płockie nr 1, str. 4—7.
16. Kazimierz Askanas — Założenia i wyniki pracy Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka [w:] Towarzystwo Naukowe Płockie Szkice i Materiały, str. 191—209.
— Tenże — Sprawozdanie z 6 lat pracy Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, Towarzystwa Naukowego Płockiego, Notatki Płockie r. 1961, nr 19, str. 11—17.
17. Kazimierz Askanas — Zagadnienie Badań Regionalnych w Płocku, Płock 1957 r.
— Tenże — Założenia i wyniki pracy Komisji Badań op. cit. (przypis 16).
18. Barbara Falińska i Anna Kowalska — Międzynarodowa Sesja Naukowa poświęcona pamięci prof. Witolda Doroszewskiego w Towarzystwie Naukowym w Płocku. Notatki Płockie r. 1976, nr 2/85, str. 41—42.
— Witold Doroszewski — O Atlasie gwar mazowieckich — Notatki Płockie r. 1961, nr 22, str. 21—23.
— Barbara Mocarska-Falińska — Z Badań Dialektologicznych na Ziemi Płockiej z r. 1953, nr 7, str. 17—23.
— Anna Kowalska i Alina Strzyżewska — O współpracy Zakładu Instytutu Językoznawstwa Instytutu Języka Polskiego PAN w Warszawie z Towarzystwem Naukowym w Płocku, Notatki Płockie r. 1976 nr 2/85, str. 43—44.
— Kazimierz Askanas — Profesor Witold Doroszewski a językoznawcze badania regionalne Towarzystwa Naukowego Płockiego, Notatki Płockie j.w. str. 45—46.
— Tenże — Jubileusz 30-lecia pracy profesorskiej prof. dr. Witolda Doroszewskiego, Notatki Płockie r. 1961 nr 19, str. 43.
19. Sprawozdanie z 6 lat Pracy Komisji Badań op. cit. (przypis 16).
20. Notatki Płockie r. 1956 nr 1 str. 7; nr 2 str. 20.
21. Kazimierz Askanas — O potrzebie czasopism regionalnych w Płocku, Notatki Płockie r. 1956, nr 1, str. 3—4.
22. Notatki Płockie r. 1957, nr 3—4, str. 59.
23. Notatki Płockie Nr 3/4 j.w.
24. Krajowa Narada Regionalnych i Lokalnych Towarzystw Kulturalnych, Warszawa 1960 r., str. 33 (por. też str. 16).
25. Bibliografia Mazowsza Płockiego, Notatki Płockie r. 1961, nr 19, str. 43.
Stanisław Kostanecki — Opracowane rękopisy płockie i mazowieckie, Notatki Płockie, r. 1956 Nr 1, str. 27.
26. Artykuły w Notatkach Płockich: np.
— Aleksander Gieysztor — Mazowsze w Kulturze Polski Średniowiecznej, r. 1967, nr 34/43, str. 23—27;
— Witold Doroszewski — O atlasie gwar mazowieckich, r. 1961, nr 22, str. 21—23;
— Stanisław Herbst — Mazowsze Płockie w Powstaniu Kościuszkowskim, Notatki Płockie, r. 1958, nr 8, str. 3—7;
— Stefan M. Kuczyński — Owoce inicjatywy — Notatki Płockie, r. 1958, nr 7, str. 2—3;
— Jerzy Danielewicz — Walka Partyzantki „Zemsta Ludu” na Mazowszu Płockim, r. 1883, Notatki Płockie, r. 1958, nr 9;
— Tenże — Sejm Fowstańczy w 1831 roku w Zakroczymlu i Płocku, Notatki Płockie r. 1961, nr 21, str. 12—23;
— Michał Szulkin — Strajk Szkolny, 1905 r. — Notatki Płockie, r. 1956, nr 2, str. 9;

- Hieronim Feicht — Płockie średniowieczne rękopisy muzyczne, Notatki Płockie, nr 19, r. 1961, str. 7—11;
- Ireneusz Michalski — Dotychczasowy stan badań antropologicznych regionu płockiego oraz postulaty na przyszłość — Notatki Płockie, r. 1957, nr 3/4;
- Tenże — Badania antropologiczne w regionie płockim — Notatki Płockie, r. 1958, nr 8, str. 9—11;
- Włodzimierz Szafrąński — Wyniki archeologicznych badań wykopaliskowych w Płocku w r. 1960; r. 1960, nr 17/18, str. 41—43; w r. 1961, nr 24, str. 17; w r. 1965, nr 24, str. 7—13; w r. 1966, nr 39, str. 2—8;
- Tenże — Początki Płocka, Płock, 1965;
- Tenże — Palatium Chrobrego rewelacją wykopalisk płockich, Notatki Płockie, r. 1967, nr 1/41, str. 19—23;
- Tenże — Dwie wczesnośredniowieczne budowle położone w Płocku (w wersji niemieckiej — Siedlung, Berg und Stadt Untersuchungen und Studien zu ihren Aufängen, Berlin 1969).
27. Ryszard Cieśla — Płock. Powstanie i rozwój miasta — Notatki Płockie, r. 1957, nr 3/4, str. 58;
- Czesław Deptuła — Kolegiata Najświętszej Marii Panny na podgrodzium płockim — Notatki Płockie, r. 1959, nr 11/12, str. 46—52;
- Ryszard Zieliński — Województwo płockie w bezkrólestwach i na elekcjach — Notatki Płockie; r. 1958, nr 9, str. 3—11; r. 1959, nr 11/12, str. 13—19; nr 13/14, str. 24—32.
28. Stefan M. Kuczyński — Owoce inicjatywy, Notatki Płockie, r. 1958, nr 7, str. 2.
— Tenże — op. cit.
29. Witold Hensel — Zagajenie Konferencji, Notatki Płockie, r. 1957, nr 3/4.
30. Sprawozdanie z 6 lat pracy Komisji Badań op. cit. (przypis 17).
31. Włodzimierz Szafrąński opera cit. (przypis 25).
32. Aleksander Gieysztor — Mazowsze w kulturze Polski średniowiecznej op. cit. (przypis 25).
33. Kazimierz Askanas — Sprawozdanie z 6 lat pracy Komisji Badań op. cit. str. 12 (przypis 17).
34. Tenże — Sztuka Płocka, Płock 1974.
35. Ireneusz Michalski — opera cit. (przypis 25).
36. Mała Encyklopedia Powszechna, Warszawa 1959 i 1961 — Hasło: Rasy.
37. Ireneusz Michalski — op. cit. Badania antropologiczne (przypis 25).
38. Zdzisław Kapica — Sprawozdanie z badań antropologicznych — Notatki Płockie, r. 1958, nr 10, str. 31.
— Tenże — Sprawozdanie z badań antropologicznych — Notatki Płockie, r. 1960, nr 2/16, str. 21;
— Tenże — Rozważania antropologiczno-demograficzne nad ludnością Płocka i Radziwia, Notatki Płockie, r. 1967, nr 3—4, str. 36—40;
— Mieczysław Becker — Płock i Radziwie w świetle badań antropologicznych — Notatki Płockie, r. 1966, nr 4/38, str. 36—40;
— Informacje o pracach nad przygotowaniem do publikacji analizy materiałów zebranych w czasie badań antropologicznych nad całym Mazowszem Płockim.
39. Kazimierz Askanas — op. cit. (przypis 16), str. 13—14.
40. Barbara Mocarska-Falińska — Z badań dialektologicznych na Ziemi Płockiej — Notatki Płockie, r. 1958, nr 7, str. 17—22;
— Halina Horodyńska, Halina Strzyżewska-Zaręba — Z prac nad Atlasem gwar mazowieckich, Notatki Płockie, r. 1964, nr 1/2 (27—28), str. 25—26;
— Halina Horodyńska-Gadkowska, Alina Strzyżewska-Zaręba — Atlas Gwar Mazowieckich, Tom I, Warszawa — Kraków — Gdańsk, r. 1974;
- Anna Kowalska, Alina Strzyżewska-Zaręba — Atlas Gwar Mazowieckich, Tom II, III i IV, Warszawa — Kraków — Gdańsk, r. 1975—1978.
41. Witold Doroszewski — O Atlasie gwar mazowieckich, Notatki Płockie, r. 1961, nr 22, str. 21—23;
— Opera cit. (przypis 18).
42. Marian Sobieski — opera cit. (przypis 25);
— Kazimierz Askanas — op. cit. (przypis 16).
43. Opera cit. (przypis 42).
44. Władysław Skierkowski — Puszcza Kurpiowska w pieśni, tom 1—3, Płock, r. 1928—1934.
45. Marian Sobieski — Badania folkloru regionu płockiego w r. 1958 — Notatki Płockie r. 1958, nr 8, str. 11.
46. Jarosław Lisakowski — Pieśni ludowe we wsi Draganie k. Płocka, Płock, r. 1978;
Tenże — Pieśni sannickie, Płock, r. 1978.
47. Kazimierz Askanas — op. cit. (przypis 16);
48. Hieronim Feicht — op. cit. (przypis 25).
49. Ibidem.
50. Paweł Jasienica — Dziwa Mazowieckie — Nowa Kultura, r. 1956, nr 34/334;
— Stanisław Herbst — Regionalne badania historyczne w przeszłości i w Polsce Ludowej — Kwartalnik Historyczny, R. L. XIII 1956, nr 4—5, s. 46;
— Zofia Posnysz — Listy z Płocka — Audycja radia warszawskiego, 18.II.1957;
— Andrzej Markiewicz — Wielkość małego miasta — Kierunki Nr 7 z 15.II.1959;
— Ryszard Zieliński — Regionalizm — Więź 1/59, str. 93—97;
— Artykuły w prasie płockiej 1956—1961 (w szczególności Trybuna Mazowiecka — dodatek Iskry — z 2.XII.1956, Urzula Pomorska — Myśl-serce-czyn, oraz Trybuna Mazowiecka — Iskry — z 9.XII.1956;
— Głosy prasy w poszczególnych numerach Notatek Płockich, 1956—1961;
— Teresa Wąsowicz — O pracach Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, r. 1957, nr 2, str. 668, 369, 405—406;
— Historycy będą obradować w Krakowie. Tygodnik Za i przeciw, r. 1958, nr 78, z 14/IX. 1958 r.;
- Zofia Walentyńska — Stolica nr 422, r. 1958.
51. Kazimierz Askanas — Zagadnienie badań regionalnych w Płocku, Płock 1957;
— Ryszard Cieśla — Płock, powstanie i rozwój miasta, Płock 1957;
— Jerzy Gąsowski — Wyniki badań archeologicznych przeprowadzanych w Płocku w r. 1956, Płock r. 1957;
— Jadwiga Gorzechowska — Materiały do badań płockiego folkloru w r. 1956, Płock 1957;
— Maria Kieffer — Polonica XVII w. nieznanne Estreicherowi w Bibliotece im. Zielińskich, TNP, Płock 1957;
— Ireneusz Michalski — Dotychczasowy stan badań antropologicznych regionu płockiego oraz postulaty na przyszłość, Płock 1957;
52. Aleksander Macieszka — Puszczenie przasnyscy;
— Tenże — Mazowsze Płockie jako odrębny region geograficzny;
— Antoni Julian Nowowiejski — Płock. Monografia historyczna;
— Marcin Kacprzak — Wieś płocka, Płock r. 1937;
— Tenże — Stan opieki lekarskiej nad ludnością wiejską, r. 1937;
— Tenże — Gruźlica na wsi, Warszawa r. 1938;
— Tadeusz Świecki i Franciszek Wybult — Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego, Płock r. 1932;
— Aleksander Macieszka w Nauce Polskiej, t. 17

- str. 200, r. 1933, wskazuje przyczyny finansowe, dla których część publikacji członków TNP (podobnie jak obecnie) musiała być przekazana innym wydawcom.
53. Kazimierz Askanas — Tadeusz Gierzyński (Odbitka z Rocznika Mazowieckiego t. III); — Tenże — Heroizm pracy — Notatki Płockie, r. 1978, nr 2/5, str. 48—50.
  54. Towarzystwo Naukowe Płockie — Szkice i Materiały, op. cit. zawiera 16 prac 12 autorów.
  55. Stanisław Kostanecki — 150-lecie urodzin Gustawa Zielińskiego, Płock 1959; — Tenże — Kartki z przeszłości TNP, Płock r. 1957; — Tenże — Dwie rocznice TNP, Płock r. 1958; — Tenże — Aleksander Maciecha, płocki działacz naukowy i społeczny, Płock r. 1957.
  56. Kazimierz Askanas — Przystępczość w uprzemysłowionym mieście, Warszawa 1977, str. 14, 23—25. — Tenże — Z badań nad rozmiarami i dynamiką przystępczości w pierwszym okresie uprzemysławiania Płocka — Zeszyty Badań Rejonów Uporzemysławianych PAN r. 1967, nr 24, str. 162—192; — Tenże — Rozmiary i dynamika przystępczości na terenie Płocka i powiatu płockiego. Notatki Płockie r. 1965, nr 3—4 (33—34) str. 25—35; r. 1966, nr 1/35, str. 26—35; r. 1966, nr 4/38, str. 28—32; r. 1966, nr 6/40, str. 19—30.
  57. Irena Nowakowa i Kazimierz Askanas — O badaniach socjologicznych nad zainteresowaniami i potrzebami kulturalnymi robotników płockich, prowadzonymi przez Komisję Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, Notatki Płockie r. 1961, nr 19, str. 4—7; — Irena Nowakowa — Struktura społeczna robotników płockich wg kryterium pochodzenia społecznego i terytorialnego — Zeszyty Badań Rejonów Uporzemysławianych PAN, Warszawa, r. 1964, nr 9; — Taż — Badania w rejonach wielkich inwestycji zapoczątkowane w Płocku — Notatki Płockie, r. 1962, nr 19, str. 4—7; — Taż — Sprawy kultury a rozwój przemysłu w rejonie płockim — Notatki Płockie, r. 1965, nr 5/39, str. 20—24; — Taż — Płock i powiat płocki — Notatki Płockie, r. 1959, nr 3/52.
  58. Irena Nowakowa — Robotnicy w uprzemysławiającym się mieście, Warszawa, r. 1973.
  59. Kazimierz Askanas — Przystępczość w uprzemysławianym mieście, op. cit. (przypis 56).
  60. Jakub Chojnacki — Płock w liczbach, Płock, r. 1969, 1971, 1973, oraz prace pod tymże tytułem w Notatkach Płockich; — Tenże — Tysiącletni Płock w okresie XX-lecia PRL, Płock, r. 1964; — Tenże — Warunki życia ludności Płocka, Płock, r. 1970; — Tenże — O polityce przydziału mieszkań, Płock, r. 1963; — Tenże — Płock w latach 1966—1970, Płock, r. 1967; — Zob. też Wanda Lemańska — Bibliografia prac Jakuba Chojnackiego, Płock, r. 1978.
  61. Jakub Chojnacki — Petrochemia a rozwój Płocka, Płock, r. 1976—1977. — Tenże — Inwestycje nieprzemysłowe Płocka i ich wykonanie w latach 1961—1965, Płock, r. 1966.
  62. Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock, r. 1968—1978.
  63. Opera cit. (przypis 62).
  64. Technologia nauki, t. I — Redukcjonizm red. Ryszard Matuszewski, Płock, r. 1976; t. II — Empiryzm, Płock, r. 1977; t. III — Specyfika wiedzy naukowej — Szumilewicz i inni, Płock, r. 1978; t. IV Kauzalizm, Płock, r. 1979.
  65. Opera cit. (przypis 62).
  66. Sprawozdanie z działalności TNP, 1973—1978.
  67. Sprawozdanie z działalności TNP, 1973—1978.
  68. Witold Lenart — Gostyniński Park Krajobrazowy — Notatki Płockie, r. 1978, nr 1. — Tadeusz Kowalczyk — Przekształcenia struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa płockiego do 1990 r. — Notatki Płockie, r. 1978, nr 2; — Tadeusz Garlej i Ewa Lis — Test fenolowy w moczu jako wskaźnik narażenia na węglowodory aromatyczne — Medycyna Pracy, r. 1978, nr 1.
  69. Sprawozdania z działalności TNP 1968—1978.
  70. Op. cit. (przypisy 57 i 58).
  71. Anna Preiss — Praca zastrzeżona na wyłączny użytek MZRiP w Płocku. — Także inne prace tej autorki publikowane w Notatkach Płockich np. Pracownicy inżynieryjno-techniczni w MZRiP, Notatki Płockie, r. 1966, nr 1/35, str. 39—42.
  72. Kazimierz Askanas — op. cit. (przypis 59).
  73. Irena Nowakowa — (Red.) Przemiany społeczeństwa miejskiego w toku industrializacji (praca zbiorowa w druku). — Taż — Zróżnicowanie kulturowe ludności pracującej [w:] Przemiany społeczeństwa miejskiego w toku industrializacji (w druku Wydawn. Książka i Wiedza); — Taż — (Red.) Na drogach awansu społecznego młodzieży w rejonach uprzemysławianych (w druku Wydawn. Książka i Wiedza); — Taż — Udział w kulturze młodzieży pracującej [w:] Na drogach awansu... [j.w.].
  74. Ewa Kaltenberg-Kwiatkowska — Ekologia Płocka [w:] Przemiany społeczeństwa miejskiego, op. cit. (przypis 73).
  75. Kazimierz Askanas — Szkic problematyki socjologicznej zespołu adwokackiego [w:] XX-lecie Zespołów Adwokackich — Palestra, r. 1972, nr 10, wkładka, str. 15—52; — Tenże — Zagadnienia socjologiczne i organizacyjne w okresie ćwierćwiecza działalności zespołów adwokackich — Palestra, r. 1977, nr 6, str. 7—20; — Tenże — Warunki pracy zespołów adwokackich, Warszawa, r. 1979; — Tenże — Twórczość pisarska adwokatów a język (w druku — Palestra, r. 1979).
  76. Irena Nowakowa — Problem kształtowania się wzorów kulturowych na przykładzie środowiska robotników w uprzemysławiającym się mieście, Notatki Płockie, r. 1969, nr 3/52; — Taż — Procesy kształtowania się współczesnej klasy robotniczej na przykładzie rejonu płockiego — Rocznik Mazowiecki T.V., r. 1974; — Taż — Przemiany w procesach miejskich w toku industrializacji [w:] Kształtowanie rozwoju społeczno-ekonomicznego rejonów uprzemysławianych, Warszawa, r. 1975; — Włodzimierz Winclawski — Przemiany środowiska wychowawczego w rejonie uprzemysławianym, Warszawa, r. 1973 (i liczne prace dotyczące środowiska wychowawczego rejonu płockiego); — Zbigniew Kwiecieński — Funkcjonowanie szkoły wiejskiej w rejonie uprzemysłowionym na przykładzie Brudzenia k. Płocka, Warszawa, r. 1972; — Marian Nowak — Środowisko a wyniki pracy szkolnej, Warszawa, r. 1975; — Tenże — Rola zakładu pracy w kształtowaniu dróg awansu oświatowego i zawodowego — Notatki Płockie, r. 1973, nr 3/72; — Tenże — Społeczne i przestrzenne uwarunkowania dostępu do oświaty — Wieś i Rolnictwo, r. 1976, nr 2;

- Janusz Mariański — Kontakty społeczne mieszkańców wsi podmiejskich z uprzemysławiającym się Płockiem — Notatki Płockie, r. 1972, nr 1/62;
- Tenże — Elementy więzi społecznej w uprzemysławiającym się Płocku — Notatki Płockie, r. 1973, nr 5/74;
- Tenże — Praktyki religijne w uprzemysławiającym się mieście — Kultura i Społeczeństwo, r. 1974, nr 3, T. XVIII;
- Tenże — Niektóre aspekty kultury materialnej na wsi — Notatki Płockie, r. 1977, nr 91, str. 15—29;
- Józef Pasternak — Postawy młodzieży płockiej wobec służby wojskowej, Notatki Płockie, r. 1973, nr 3/72.
77. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego w 1977 r., str. 57—58, oraz w r. 1978, str. 59—60 i wcześniejsze.
78. Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego w latach 1970—1978;
— Sławomir Fedorowicz — Seminarium doktorskie przy Towarzystwie Naukowym Płockim — Notatki Płockie, r. 1973, nr 2/73, str. 36—43.
79. Uchwała Zarządu Towarzystwa Naukowego Płockiego z 27 grudnia 1973 r.;
- Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego w Roku Nauki Polskiej, r. 1973, str. 59—61;
- Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego 1968—1978;
— Prezes Polskiej Akademii Nauk w Towarzystwie Naukowym Płockim — Notatki Płockie, r. 1973, nr 5/74, str. 3—10.
80. Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego z lat 1968—1979.
81. Wykaz wydawnictw TNP — Notatki Płockie, r. 1958, nr 9, str. 36;
— Katalog wydawnictw TNP — Notatki Płockie, r. 1963, nr 26, str. 36;
— Katalog wydawnictw TNP, Płock 1974;
— Sprawozdanie z działalności TNP 1974—1978.
82. Wykaz wydawnictw bibliofilskich Towarzystwa Naukowego Płockiego; — Sprawozdanie z działalności TNP w roku 1978, str. 82—83.
83. Franciszek Dorobek — op. cit. (przypis 81).
84. Kazimierz Askanas — Une note de discussion (o filiacjach architektonicznych katedry płockiej [w:] L'artisanat et la vie urbaine en Pologne medievale — PAN Kwartalnik kultury materialnej r. 1962, nr 1/2).
85. Jolanta Chmielewska — Tłumaczone z rosyjskiego teksty dotyczące Tadeusza Zglenickiego m.in. prace prof. Zija Ali Buniat Zade (z Baku ZSRR).
86. Stanisław Kostanecki — Władysław Broniewski i Płock, w języku serbsko-chorwackim, r. 1976, Łoźnica (Jugosławia).
87. Kazimierz Askanas — Recenzja niemieckiego wydania Pana Tadeusza — Mickiewicz Blätter, r. 1964, zes. XXVII, str. 271.
88. Kazimierz Askanas — Brązowe Drzwi Płockie w Nowogrodzie Wielkim, Płock, r. 1971.
89. Jakub Chojnacki — Romańskie Drzwi Płockie w piśmiennictwie polskim — Notatki Płockie, r. 1974, nr 4/78, str. 50 i kilka innych artykułów na ten temat w Notatkach Płockich.
90. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego w roku 1977.
91. Irena Nowakowa — Przemiany społeczno-kulturalne w miastach województwa warszawskiego — Kultura i Społeczeństwo, Warszawa, 1966, nr 1.
92. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock, 1978, str. 72—76.
93. Bronisława Nowicka — Wyszogród. Zarys dziejów, Płock, r. 1971.
94. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego Płockiego, r. 1978, str. 77—78.
95. Op. cit. (przypis 94) str. 78—80.
96. Franciszek Dorobek — Płock jako ośrodek kultury w regionie — Notatki Płockie, r. 1966, nr 5/39, str. 12—19.
97. Jan Szczepański — Zmiany społeczeństwa polskiego w procesie uprzemysławiania, Warszawa, r. 1973, str. 41—61.
— Tenże — Odmiany czasu teraźniejszego, Warszawa, r. 1971, str. 230—254;
— Władysław Markiewicz — Społeczne procesy uprzemysławiania, Poznań, r. 1962 (passim).
98. Kazimierz Askanas — Tadeusz Gierzyński — Rocznik Mazowiecki T. III, Warszawa (odbitka).
99. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego w r. 1978.
100. Teki umów na prace zleczone i - ekspertyzy. (Umowa podpisana w r. 1978).
101. Anna Preiss — Adaptacja załogi do pracy w MZRiP, op. cit.
102. Franciszek Dorobek — Towarzystwo Naukowe Płockie a problemy komunikacyjne Mazowsza [w:] Towarzystwo Naukowe Płockie. Szkice i materiały, Płock 1957, str. 179—190;
— Tenże — Płockie Towarzystwo Muzyczne. Program. r. 1976;
— Tenże — Z dziejów Teatru Płockiego — Notatki Płockie, r. 1971, nr 4/53, str. 20—24.
103. Drugi Kongres Nauki Polskiej, 26.VI.1973 r.
104. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego na rok 1970 i 1975.
105. Edward Gierek w Towarzystwie Naukowym Płockim — Notatki Płockie, r. 1971, nr 1/60, str. 1—3.
106. Przemówienie Prezesa Polskiej Akademii Nauk prof. dr Janusza Groszkowskiego [w:] Jubileusz 150-lecia TNP, Płock 1971, str. 97—98.
107. O odznaczeniach TNP pomieszczono wzmianki w publikacjach:
— Jubileusz 150-lecia, op. cit. str. 36—39;
— Notatki Płockie, r. 1964, nr 3, str. 36;
— Op. cit. r. 1975, nr 3/82, str. 64;
— Op. cit. r. 1975, nr 4/83, str. 21;
— Op. cit. r. 1974, nr 5/79, str. 47—48;
— Op. cit. r. 1978, nr 1/94, str. 43—44 (Medal PAN).
— Uchwała Rady Państwa z lipca 1979 r.

